

**НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА
ЗА СПРЕЧАВАЊЕ И СУЗБИЈАЊЕ НАСИЉА НАД ЖЕНАМА
У ПОРОДИЦИ И У ПАРТНЕРСКИМ ОДНОСИМА**

**НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА
СПРЕЧАВАЊЕ И СУЗБИЈАЊЕ НАСИЉА
НАД ЖЕНАМА У ПОРОДИЦИ И У
ПАРТНЕРСКИМ ОДНОСИМА**

Београд, мај 2011. године

**НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА
ЗА СПРЕЧАВАЊЕ И СУЗБИЈАЊЕ НАСИЉА НАД ЖЕНАМА
У ПОРОДИЦИ И У ПАРТНЕРСКИМ ОДНОСИМА**

„Службени гласник Републике Србије“ бр. 027/2011 од 20.04.2011. године

Издавач:

Пројекат Борба против сексуалног и родно заснованог насиља
Управа за родну равноправност
Министарство рада и социјалне политике
Коче Капетана 35, Београд +381 11 3860 672

Пројекат Борба против сексуалног и родно заснованог насиља
финансира Влада Краљевине Норвешке а спроводи се у оквиру
Управе за родну равноправност Министарства рада и социјалне политике
и у сарадњи са Програмом Уједињених нација за развој

За уреднице: Јасмина Мурић и Наталија Остојић

Дизајн и припрема за штампу: Ćugura Print

Дизајн корица: Ненад Бјеговић

Штампа: Ćugura Print, Београд

Тираж: 1000

ISBN 978-86-7704-061-1

Мишљења изнета у овој публикацији не представљају нужно ставове Програма
Уједињених нација за развој, Министарства рада и социјалне политике или
Владе Краљевине Норвешке.

САДРЖАЈ

Увод	VII
Предговор	IX
Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима	1
1. Увод	1
2. Разлози за доношење Стратегије	4
3. Кључни међународни акти и прописи националног законодавства на којима се заснива Стратегија	5
4. Предмет Стратегије, дефиниције и основни појмови	9
5. Анализа стања	11
5.1 Преглед спроведених истраживања о распрострањености и облицима насиља над женама у породици и партнерским односима	11
5.2. Статистички подаци о случајевима насиља који су пријављени надлежним органима и службама	18
5.3. Сазнања из праксе организација цивилног друштва	20
5.4. Примена закона, надлежности и капацитети државних органа и установа	23
6. Стратешки циљеви	33
Прва стратешка област: Превенција	36
Друга стратешка област: Нормативни оквир	43
Трећа стратешка област: Мултисекторска сарадња и подизање капацитета органа и специјализованих служби	45
Четврта стратешка област: Систем мера заштите и подршке жртвама	50
7. Завршни део	52

УВОД

Проблему насиља у породици последњих неколико година наше друштво и институције посвећују пуно пажње. Заједничким деловањем цивилних организација и државних установа долази до великих помака у креирању агенде и механизма за превенцију насиља и заштиту жртава.

Према извештавању медија, насиље у породици је најчешћи вид насиља у нашем друштву. Стиче се утисак да је оно у сталном порасту, а према подацима женских организација, више од половине жена искусило је неки вид породичног или партнерског насиља.

Подаци надлежних институција, такође, указују на континуирани пораст пријављивања случајева насиља у породици полицији и центрима за социјални рад.

Решавање проблема насиља у породици на систематски начин, наша држава отпочиње имплементацијом пројекта „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља“, Министарства рада и социјалне политике. Реализацију пројекта омогућила је Влада Краљевине Норвешке уз стручну и техничку сарадњу и подршку у обезбеђивању испуњења међународних стандарда од стране Програма Уједињених нација за развој.

Циљ овог пројекта је ојачавање капацитета установа и организација које се баве жртвама насиља, као и установљавање и примењивање механизма који ће обезбедити поступање у складу с међународним обавезама везаним за људска права у области сексуалног и родно заснованог насиља. Пројекат такође има за циљ јачање законодавног оквира у области заштите жртава насиља и подизање свести јавности и грађана/ки о неприхватљивости насиља као модела понашања у циљу доприноса стварању социјалног амбијента који би имао превентивну функцију.

Доследне намере Министарства рада и социјалне политике у вези са решавањем проблема насиља у породици доказане су остваривањем једне од најважнијих активности пројекта „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља“ – креирањем и усвајањем „Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима“.

Стратегија је усвојена на седници Владе Републике Србије 1. априла 2011. године. Сам текст именоване стратегије израдила је радна група коју су чинили/е представници/е, експерти/киње организација цивилног друштва, мрежа организација и институција које се баве заштитом жртава сексуалног и родно заснованог насиља. „Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима“ треба да буде иницијални и усмеравајући документ од примарне важности у изградњи свеобухватног и квалитетног система за спречавање и сузбијање насиља над женама и заштите жртава.

Предмет „Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима“ је превасходно, мада не искључиво, насиље над женама у породици. Такво опредељење своје оправдање налази и у чињеници да је насиље у породици најзаступљенији облик насиља над женама, док је, са друге стране, тачно и да су жене најчешће жртве насиља у породици.

Усвајањем Стратегије постављен је неопходан оквир за решавање овог проблема уз синергично деловање свих актера које се баве овом облашћу. Такође, постављени су задаци и рокови који ће обезбедити ефикасност у раду институција и довести до опипљивих резултата и користи жртвама насиља у породици и партнерским односима. Остваривањем активности и достизањем циљева наведених у Стратегији приближићемо се европским стандардима за решавање овог проблема и, надамо се, сузбити у што већој мери појаву насиља према женама.

Снежана Лакићевић

Државна секретарка
Министарства рада и социјалне политике
Национална пројектна директорка

ПРЕДГОВОР

Када схватите и признате да имате проблем, онда постоји само један избор – да кренете да га решавате.

Иако је насиље над женама годинама било у жижи борбе организација цивилног друштва које се баве заштитом женских права, мало се радило на институционалном и системском решавању неравноправности између жена и мушкараца, корену овог и многих других друштвених проблема.

Међутим, решили смо да радимо на том проблему, и тако је 2007. дошло до оснивања Сектора за родну равноправност у Министарству рада и социјалне политике, чиме се није дошло до решења проблема родне неједнакости у нашем друштву, али је учињен најважнији корак ка томе, она је препозната на одговарајући начин.

Наредне године је Сектор прерастао у Управу за родну равноправност, почетком 2009. усвојена је *Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности*, која као једну од шест основних стратешких циљева има спречавање насиља над женама, а крајем године усвојен је и *Закон о равнојравности полова*. Од 2010. Стратегија је почела да се имплементира у сагласности са *Акционим планом за спровођење Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности* коју је Влада Републике Србије усвојила у августу 2010.

Одмах по оснивању националног механизма за креирање и спровођење политике родне равноправности 2007, одржана је *Национална конференција о борби против насиља над женама*. Циљ Конференције је био обједињавање свих напора на пољу борбе против насиља над женама и стварање заједничке основе за планирање националне политике за борбу против насиља над женама у складу са *Закључним коментарима и препорукама CEDAW Комитета и препорукама Комитета министара Савета Европе*.

У току свог рада, УРР је осим националних и међународних конференција, округлих столова и обраћања јавности, организовала и низ тренинга и едукација за државне службенике/це, представнике/це локалне самоуправе, новинаре/ке и заинтересоване представнике/ке цивилног сектора. УРР је остваривањем регионалне и међународне сарадње, организовањем мреже локалних механизма и организација цивилног друштва, као и низом публикација и пропагандних материјала умрежавала постојеће капацитете за унапређивање родне равноправности и градила нове.

Приликом креирања ове стратегије поштоване су препоруке CEDAW комитета које се односе на насиље као и препоруке Савета Европе. Узета је у обзир и *Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици* у чијем је писању учествовала наша представница проф. др Гордана Гасми. Конвенција је усвојена од стране Комитета министара Савета Европе, отворена је за ратификацију и сигурни смо да ће је наша земља ратификовати.

Сектор, односно Управа, препознали су проблем насиља над женама и насиља у породици као најакутнији, те је његово решавање постало важан задатак у њеном раду. Највише напора и успеха Управа је остварила бавећи се родно заснованим насиљем,

односно насиљем над женама. Конципиран је велики пројекат *Борба против сексуалног и родно заснованог насиља* који се на свеобухватан начин бави решавањем проблема насиља над женама, унапређујући читав институционални систем у овој области кроз истрајну комуникацију са свим заинтересованим цивилним актерима и најширом јавношћу.

За пројекат је Управа за родну равноправност обезбедила донацију Владе Краљевине Норвешке, те се он већ две године успешно остварује у оквиру Управе за родну равноправност уз техничку подршку UNDP-а.

Усвајање *Националне стратегије за сирецавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима* остварење је коју Управу за родну равноправност чини веома поносном. Стратегија је доказ да су наше друштво и наше институције и механизми одлучивања спремни за борбу против родне неједнакости и да је оснивање извршног националног механизма за родну равноправност било велики корак ка решавању тог друштвеног проблема.

др Наталија Мићуновић, директорка Управе за родну равноправност

На основу члана 45. став 1. Закона о Влади („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05-исправка, 101/07, 65/08 и 16/11),

Влада доноси

НАЦИОНАЛНУ СТРАТЕГИЈУ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ И СУЗБИЈАЊЕ НАСИЉА НАД ЖЕНАМА У ПОРОДИЦИ И У ПАРТНЕРСКИМ ОДНОСИМА

1. УВОД

Израда Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама и насиља у породици (у даљем тексту: Стратегија) представља израз одлучности Владе да, поштујући међународне стандарде и акте о заштити основних људских права, унапреди заштиту жена од насиља у породици и партнерским односима пружањем подршке свим субјектима на активностима спречавања и сузбијања тих видова насиља. Управо на тај начин, Стратегија подстиче примену међународних и домаћих правних норми и стандарда којима се штите људска права, промовише родну равноправност и забрањује сваки вид насиља над женама у породици и партнерским односима, као облик насиља који у највећем обиму погађа жене. Израда Стратегије потврђује укључивање Републике Србије у заједничке активности Савета Европе и Европске уније с циљем подизања свести у друштву о проблему насиља над женама у породици и стварања реалних претпоставки за ефикасну превенцију тих видова насиља.

Полазни оквир за израду Стратегије садржан је у закључцима с Националне конференције о борби против насиља над женама, који су јединствено усвојени 2007. године. Та конференција одржана је у склопу кампање Савета Европе за борбу против свих видова насиља над женама, укључујући и насиље у породици. Ти закључци представљају смернице за утврђивање области посебног приоритета, с обзиром на то да су донети демократским консензусом релевантних државних и друштвених фактора окупљених на Националној конференцији.

Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности, заједно са закључцима са Националне конференције о борби против насиља над женама, представљали су основ за конципирање пројекта „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља”, који се одвија у оквиру Управе за родну равноправ-

ност Министарства рада и социјалне политике и у којем су и предузете активности на изради ове стратегије. Као циљеви тог пројекта, у програмском периоду предвиђеном за реализацију од 2009. до 2011. године, постављени су:

- 1) унапређивање нормативног оквира заштите од насиља над женама;
- 2) јачање капацитета система заштите жена од насиља;
- 3) спровођење истраживања и унапређење документације и статистике;
- 4) подизање нивоа свести о насиљу над женама као друштвеном проблему и сузбијање неодогавајућег приказивања жена жртви насиља у средствима јавних гласила.

Стратегија је донета демократским консензусом релевантних државних и друштвених актера, почев од усвајања *Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности*, 13. фебруара 2009. године, која је представљала прекретницу утврђивања политике родне равноправности на националном нивоу, а која је као пету стратешку област деловања утврдила као *Превенцију и сузбијање насиља над женама и унапређење заштите жртвава*. Израда текста Стратегије обухватила је решавање три групе задатака:

- 1) упоредну анализу стратегија земаља Европске уније и региона западног Балкана (анализа је обухватила стратешка документа Албаније, Хрватске, Словеније, Федерације Босне и Херцеговине, Велике Британије и Шведске) и, сходно томе, утврђивање *Полазног оквира за израду Стратегије*;
- 2) прикупљање кључних информација, налаза и предлога које су спровели различити друштвени актери вођењем консултативног процеса партиципативног планирања који треба да допринесе утврђивању постојећег стања и доношењу стратешких одлука;
- 3) израду Стратегије.

Анализа стратешких докумената из области сузбијања насиља у породици, односно, насиља над женама, обухватила је преглед општих и посебних карактеристика стратегија земаља у региону западног Балкана (Хрватске, Федерације Босне и Херцеговине, Албаније), али и неких земаља-чланица Европске уније, које су, потврдиле висок степен уважавања и поштовања широког спектра људских права и слобода (Шведске, Велике Британије, Словеније, и као земаља из окружења које су чланице Европске уније).

Упоредна анализа стратегија о сузбијању насиља у породици представљала је могућност да се увиди и процени начин на који су проблему спречавања и сузбијања насиља у породици пришле различите државе. Позитивне одреднице стратешких докумената омогућиле су да се прилагоде и уврсте најбоља решења и праксе у Стратегију.

При изради Стратегије коришћени су расположиви подаци различитих државних органа, установа и организација цивилног друштва, који су послужили за анализу стања и изложени су у одељку под тим насловом.

Приликом израде самог текста Стратегије од посебне важности било је да се уоче и наведу специфичне и посебно угрожене групе из којих потиче велики број жртава, или чији су припадници/це посебно погођени последицама насиља. У том смислу, Стратегија посебну пажњу посвећује групама жена које су изложене (или које то могу бити) вишеструкој дискриминацији, као и рањивим групама жена у које спадају: жене са инвалидитетом, Ромкиње, мајке деце са инвалидитетом, сметњама у развоју или са хроничним болестима, жене са села, старије жене, избегле и интерно расељене жене и др. Стратегија такође узима у обзир проблем деце угрожене насиљем у породици (у вези са дефинисањем циљних група, Стратегија узима у обзир и Препоруку Савета Европе 1905 (2010) о неопходности заштите деце као сведока породичног насиља, која је усвојена у марту 2010. године, а која се ослања на Декларацију Парламентарне скупштине Савета Европе 1714 (2010) о деци – сведоцима насиља у породици). Конвенција Уједињених нација о правима детета из 1989. године дефинише да је дете свако људско биће које није навршило осамнаесту годину живота.

Стратегија садржи и механизме за њено спровођење. С друге стране, да би се координисано спроводиле акције на локалном нивоу није увек потребно или није увек могуће преузети моделе, структуре тела и одбора успостављених на државном нивоу, већ треба практично сагледати, и у функцију ставити, постојеће сродне локалне одборе и координациона тела. То је посебно значајно када се ради о мањим заједницама са ограниченим људским и материјалним ресурсима. Због тога су Стратегијом утврђени носиоци активности и сарадници на државном и на локалном нивоу и међуинституционална сарадња (садржај и начини међусобне сарадње), као и одговорност појединих актера у спровођењу Стратегије.

За потребе израде Стратегије обављене су консултације с представницима/цама цивилног друштва (ОЦД), правосудних органа и органа државне управе (Министарства правде, Министарства просвете, Министарства рада и социјалне политике, Републичког завода за социјалну заштиту, Покрајинског секретаријата за рад, запошљавање и равноправност полова АП Војводине, локалних тела за родну равноправност), као и са стручњацима који су били ангажовани на пројекту „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља”.

У раду на припреми Стратегије учествовали су представници следећих удружења:

- Удружење Ромкиња „Освит”, Ниш;
- Мрежа Жене против насиља;
- „Лабрис” – организација за лезбејска људска права;
- „...Из круга”, организација за заштиту права и подршку особама са инвалидитетом Србије;
- Инцест траума центар;
- Центар за промоцију здравља жена;
- Оаза сигурности, Крагујевац;
- Саветовалиште против насиља у породици.

Такође, у раду на припреми Стратегије учествовали су и представници Покрајинског секретаријата за рад, запошљавање и равноправност полова АП Војводина.

Рад на изради Стратегије координирала је Управа за родну равноправност Министарства рада и социјалне политике у оквиру Пројекта „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља”, а у току израде Стратегије консултовано је и Виктимолошко друштво Србије.

2. РАЗЛОЗИ ЗА ДОНОШЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ

Насиље у породици је најзаступљенији облик насиља над женама и његове последице се одражавају на многе сегменте живота жртава насиља – становање, здравље, образовање и слободу да живе своје животе без страха и на начин на који то желе (препоруча Парламентарне скупштине Савета Европе 1582 из 2002. године). Оно може означавати и разне контролне обрасце понашања који нису очигледно насилни. Насиље у породици је јавни, а не приватни проблем. Та распрострањена појава је заједничка свим европским земљама (Препорука Парламентарне скупштине Савета Европе 1582 из 2002. године). Држава има обавезу да заштити жртве насиља у породици. У супротном се насиље прећутно одобрава.

Европски суд за људска права заступа становиште да држава није дужна само да обезбеди одговарајући правни оквир за борбу против насиља у породици већ да треба да осигура његово ефективно спровођење и да међународна пракса снажно сугерише да кривично гоњење учинилаца насиља у породици треба да се врши ако постоји довољно доказа и када жртва насиља повуче кривичну пријаву или одустане од ове.

Статистички подаци органа и служби у Републици Србији показују да се из године у годину повећава број пријављених случајева насиља. Доношење Стратегије засновано је и на чињеници да домаћи и међународни правни документи обавезују Републику Србију на предузимање свих расположивих мера да би се спречило насиље над женама у породици и партнерским односима, жртве насиља заштитиле у највећој могућој мери, а починиоци примерено казнили, у складу са Закључним коментарима Комитета УН за укидање дискриминације жена. Стратегија је, у том смислу, почетни и усмеравајући документ од примарне важности у изградњи свеобухватног и квалитетног система за спречавање и сузбијање насиља над женама и заштиту жртава насиља. Један од разлога доношења Стратегије јесте спречавање злоупотребе у борби против насиља.

Радна група задужена за израду Стратегије узела је у обзир и уврстила у мере препоруке Ад хос комитета Савета Европе (CAHVIO), који учествује у изради *Конвенције Савета Европе о превенцији и борби против насиља над женама и насиља у породици*, чиме је заузет и Влади препоручен проактиван приступ у борби против тих видова дискриминације жена.

У процесу израде Стратегије коришћени су и други стратешки документи:

- 1) Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности („Службени гласник РС”, број 15/09);
- 2) Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља („Службени гласник РС” број 122/08) и Акциони план (2010-2012) за спровођење ове стратегије („Службени гласник РС” број 15/10);
- 3) Стратегија за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у Аутономној Покрајини Војводини за период од 2008. до 2012. године;
- 4) Стратегија јавног здравља Републике Србије („Службени гласник РС”, број 22/09);
- 5) Стратегија развоја заштите менталног здравља („Службени гласник РС”, број 8/07);
- 6) Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији („Службени гласник РС”, број 104/06);
- 7) Стратегија за унапређивање положаја Рома у Републици Србији („Службени гласник РС”, број 27/09);
- 8) Стратегија развоја социјалне заштите („Службени гласник РС”, број 108/05);
- 9) Национална стратегија о старењу („Службени гласник РС”, број 76/06);
- 10) Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији („Службени гласник РС”, број 1/07);
- 11) Стратегија развоја званичне статистике у Републици Србији („Службени гласник РС”, број 111/06);
- 12) Национална стратегија за младе („Службени гласник РС”, број 55/08);
- 13) Национални миленијумски циљеви развоја у Републици Србији.

Ова стратегија уважава налазе, мишљења и препоруке садржане у наведеним стратегијама.

3. КЉУЧНИ МЕЂУНАРОДНИ АКТИ И ПРОПИСИ НАЦИОНАЛНОГ ЗАКОНОДАВСТВА НА КОЈИМА СЕ ЗАСНИВА СТРАТЕГИЈА

Најважнији међународни акти који представљају основ за доношење Стратегије су:

- 1) Универзална декларација УН о људским правима (1948);
- 2) Конвенција УН о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW) представља најважнији међународни уговор у области права жена. Општа препорука бр. 19 Комитета за елиминисање свих облика дискриминације жена (Комитета CEDAW) из 1992. године налаже предузимање свих неопходних мера ради укидања дискриминације жена и сузбијања насиља над женама, укључујући усвајање посебних прописа о свим облицима насиља

- над женама, кривичне санкције за починиоце насиља, грађанске правне лекове, превентивне и заштитне мере;
- 3) Декларација УН о елиминисању насиља над женама (1993) конкретизује акције које држава треба да предузме ради укидања насиља у породици, а које подразумевају одговарајуће кривично законодавство, доношење националних акционих планова, обезбеђивање услуга и ресурса за жене жртве насиља, обуку и сензибилизацију јавних службеника у погледу полова, као и обезбеђивање ресурса из буџета с циљем борбе против насиља над женама;
 - 4) Резолуција Комисије УН за људска права 2003/45 посвећена елиминисању насиља над женама истиче да владе имају „афирмативну обавезу да унапређују и штите људска права жена и девојчица и да морају с дужном прилежношћу спречавати, истраживати и кажњавати све акте насиља над женама и девојчицама”;
 - 5) Конвенција УН о правима детета (1989) истиче да су државе обавезне да предузимају „све одговарајуће законодавне, административне, социјалне и образовне мере ради заштите детета од свих облика физичког и менталног насиља”;
 - 6) Конвенција УН о правима особа са инвалидитетом (2006) у члану 6. истиче да државе потписнице признају да су жене и девојчице са инвалидитетом изложене вишеструкој дискриминацији и да су у том смислу дужне да предузимају мере ради осигуравања пуног и равноправног уживања свих људских права и основних слобода жена и девојчица са инвалидитетом;
 - 7) Пекиншка декларација и Платформа за акцију (1995) – у области насиља у породици, као приоритетно питање је преиспитивање и ревизија законодавства и предузимање других потребних мера, уз стварање одговарајућих механизма да би се обезбедило да све жене уживају заштиту од насиља у породици, а да насиље треба да се третира као кривично дело кажњиво законом (тач. 124 – 126). У овом документу насиље у породици је дефинисано као „...било који чин насиља базираног на различитости полова који резултира или би могао резултирати у физичкој, сексуалној или психолошкој штети и патњи жена, укључујући претње таквим чином, принудом или самовољним лишавањем слободе, у јавном и приватном животу”;
 - 8) Миленијумски циљеви развоја, усвојени на Миленијумском самиту УН (2000). Трећи миленијумски циљ развоја је равноправност полова и побољшање положаја жена;
 - 9) Препорука бр. R (90) 2Е Комитета министара Савета Европе о социјалним мерама у вези са насиљем у породици односи се на предузимање општих превентивних мера и посебних мера у области информисања, раног уочавања насиља, пријављивања насиља, пружања помоћи и терапије (услуге СОС телефона, кризних и саветодавних центара), мера у корист деце, мера у корист жена, мера за починиоце насиља, мера у области образовања (нпр. израда превентивних програма за децу у школама) итд.;

- 10) Препорука 1450 (2000) Парламентарне скупштине Савета Европе о насиљу над женама у Европи односи се на стварање европског програма за борбу против насиља над женама с циљем усклађивања законодавстава у државама чланицама и побољшања система заштите жртава насиља;
- 11) Препорука 1582 (2002) Парламентарне скупштине Савета Европе о насиљу над женама у породици подстиче државе чланице „да признају да имају обавезу да спречавају, истражују и кажњавају акте насиља у породици и да обезбеђују заштиту жртвама насиља”;
- 12) Препорука 2002 (5) Комитета министара Савета Европе о заштити жена од насиља подстиче владе држава чланица да израде националне акционе планове за превенцију насиља и заштиту жртава насиља, као и да успоставе државно координационо тело које би било надлежно за спровођење и надгледање, односно процену мера с циљем борбе против свих облика насиља над женама. Предложен је низ конкретних мера које државе треба да предузму, а односе се на подизање свести јавности, организовање обука и усавршавања, истраживање и прикупљање података, средства јавног информисања, локално, регионално и урбано планирање, заштиту жртава насиља и програме за починиоце насиља. Препоручено је и увођење промена (ако је потребно) у области кривичног и грађанског законодавства и вођења судских поступака;
- 13) Препорука 1681 (2004) Парламентарне скупштине Савета Европе – „Кампања за борбу против породичног насиља над женама у Европи” истиче да: „Акутна природа овог проблема мора приморати државе чланице Савета Европе да сагледају насиље у породици као национални политички приоритет и да се њиме баве у ширем политичком оквиру, уз учешће владе, парламента и цивилног друштва. Државе чланице имају обавезу под међународним правом да делују с дужном прилежношћу ради предузимања ефективних корака за окончање насиља над женама, укључујући насиље у породици и заштиту жртава насиља. Ако не желе да се сматрају одговорним, државе морају предузимати ефикасне мере ради спречавања и кажњавања таквих радњи од стране приватних лица, као и ради заштите жртава насиља” (члан 2);
- 14) Препорука 1905 (2010) Парламентарне скупштине Савета Европе, усвојена у марту 2010. године, указује на неопходност заштите деце која су сведоци насиља у породици, а ослања се на Резолуцију 1714 (2010) Парламентарне скупштине Савета Европе о деци – сведоцима насиља у породици.

Национално законодавство Републике Србије:

- 1) Устав Републике Србије прописује да држава јемчи равноправност жена и мушкараца и развија политику једнаких могућности (члан 15), забрањује непосредну и посредну дискриминацију по било ком основу, а нарочито на основу пола (члан 21. став 3), гарантује право на једнаку законску за-

штиту (члан 21. став 2), правну помоћ (члан 67), право на рехабилитацију и накнаду материјалне или нематеријалне штете проузроковане незаконитим или неправилним радом државних или других органа (члан 35), правну заштиту људских и мањинских права зајамчених Уставом, укључујући и обраћање међународним институцијама ради заштите слобода и права зајамчених Уставом (члан 22), гарантује неповредивост физичког и психичког интегритета (члан 25. став 1), забрањује ропство и положај сличан ропству, као и сваки облик трговине људима (члан 26. ст. 1. и 2), јамчи заштиту деце од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребавања (члан 64. став 3), јамчи посебну заштиту породице, мајки, самохраних родитеља и деце (члан 66), налаже обезбеђивање равноправности и заступљености полова у Народној скупштини, у складу са законом (члан 100. став 2) итд. Посебно је важно да се истакне да Устав Републике Србије у члану 18. став 3. прописује да се одредбе о људским и мањинским правима тумаче у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење;

- 2) Кривични законик („Службени гласник РС”, 85/05, 88/05 – исправка, 107/05 – исправка, 72/09 и 111/09);
- 3) Законик о кривичном поступку („Службени лист СРЈ”, бр. 70/01 и 68/02 и „Службени гласник РС”, бр. 58/04, 85/05-др. закон, 85/05, 115/05, 46/06, 49/07, 122/08, 20/09 - др. закон, 72/09 и 76/10);
- 4) Породични закон („Службени гласник РС”, број 18/05);
- 5) Закон о јавном реду и миру („Службени гласник РС”, бр. 51/92, 53/93-др. закон, 67/93-др. закон, 48/94-др. закон, 85/05-др. закон и 101/05-др. закон);
- 6) Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица („Службени гласник РС”, број 85/05);
- 7) Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку („Службени гласник РС”, број 85/05);
- 8) Закон о извршењу кривичних санкција („Службени гласник РС”, бр. 85/05 и 72/09);
- 9) Закон о полицији („Службени гласник РС”, бр. 101/05 и 63/09-УС);
- 10) Закон о оружју и муницији („Службени гласник РС”, бр. 9/92, 53/93, 67/93, 48/94, 44/98, 39/03, 85/05 – др. закон и 101/2005 – др. закон);
- 11) Закон о равноправности полова („Службени гласник РС”, број 104/09);
- 12) Закон о забрани дискриминације („Службени гласник РС”, број 22/09);
- 13) Закон о социјалној заштити и обезбеђивању социјалне сигурности грађана („Службени гласник РС”, бр. 36/91, 79/91-др. закон, 33/93-др. закон, 53/93-др. закон, 67/93, 67/93-др. закон, 46/94, 48/94-др. закон, 52/96, 29/01, 84/04, 101/05-др. закон и 115/05);
- 14) Закон о заштити података о личности („Службени гласник РС”, бр. 97/08 и 104/09-др. закон).

4. ПРЕДМЕТ СТРАТЕГИЈЕ, ДЕФИНИЦИЈЕ И ОСНОВНИ ПОЈМОВИ

Насиље над женама је резултат наравнотеже моћи између жена и мушкараца. Према Општој препоруци 19 УН Комитета CEDAW (1992) насиље над женама представља облик дискриминације у смислу члана 1. Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW) и треба га сматрати озбиљним кршењем женских људских права: „Конвенција у члану 1. дефинише дискриминацију жена. Дефиниција дискриминације обухвата насиље засновано на полној различитости, односно насиље које је усмерено против жене само због тога што је жена или која непропорционално погађа жене. Обухвата сваки поступак којим се наноси штета или патња физичке, менталне или сексуалне природе, укључујући и претње таквим поступцима, као и принуду и друге облике ограничавања слободе. Насиље засновано на полној различитости представља кршење специфичних одредаба Конвенције, без озбира на то да ли те одредбе изричито спомињу насиље” (ова дефиниција се користи и у Детаљној студији Генералног секретара УН о свим облицима насиља над женама из 2006. године).

Декларација Уједињених нација о укидању насиља над женама из 1993. године дефинише кључне облике насиља над женама прецизирајући да такво насиље може бити физичке, сексуалне или психичке природе и да се може испољавати: 1) у породици што обухвата премлаћивање, сексуално злостављање женске деце, силовање у браку, генитално сакаћење жена и насиље које врше друге особе изузев супружника; 2) у широј заједници, укључујући силовање, сексуално злостављање и сексуално узнемиравање на радном месту и 3) насиље које врши или подстиче држава где год да се оно одвија.

Насиље које се чини према члановима породице разликује се од насиља учињеног ван породице. Насиље у породици увек представља *злоупотребу моћи и контролisanje* чланова породице који имају мање моћи или располажу мањим ресурсима. У већини друштава, нарочито у традиционалним и патријархалним заједницама, мушкарци имају знатно више моћи – не само физичке, већ и економске и друштвене.

Имајући у виду да су поједини аспекти насиља над женама и борбе против тих видова насиља обрађени посебним стратешким и политичким актима (нпр. трговина људима), као и да су поједини видови насиља у породици и њихово спречавање и сузбијање такође били предмет посебних стратешких докумената и акционих планова (нпр. насиље над децом), *Предмет Стратегије је ирeвасходно, мада не искључиво, насиље над женама у породици*. Такво опредељење своје оправдање налази и у чињеници да је насиље у породици најзаступљенији облик насиља над женама, док је, с друге стране, тачно и то да су жене најчешће жртве насиља у породици.

Насиље у породици је „сваки акт физичког, сексуалног и психичког насиља које се дешава у породици или домаћинству или било ког другог партнерског, односно интимног односа, без обзира на то да ли насилник дели или не дели исту стамбену јединицу са

жртвом”, као што је утврђено у члану 2. *Нацрта Конвенције Савета Европе о превенцији и борби против насиља над женама и насиља у породици*¹.

Насиље у породици укључује различите облике и манифестације (Стратегија за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у Аутономној Покрајини Војводини за период од 2008. до 2012. године):

Физичко насиље подразумева: гурање, одгуривање, повлачење за косу, ударање, ударање ногама, угризе, дављење, убоде, физичко мучење, непружање неопходне неге и помоћи женама са инвалидитетом, премлаћивање и убиство, али не искључује и друге манифестације. Тежина повреда варира од најмањих до озбиљних (преломи, подливи, модрице), трајних повреда и смрти.

Сексуално насиље представља сваку сексуалну активност без пристанка, што укључује: сексуално задиркивање, непожељне коментаре, нежељене сексуалне предлоге, присилу на учешће или гледање порнографије, нежељено додиривање, болни и понижавајући сексуални чин, присилан сексуални однос, силовање и инцест.

Психичко (ментално, емотивно) насиље подразумева: омаловажавање, вређање, игнорисање, коришћење привилегија, псовке, исмевање, подругивање, приговарање, претње и принуде (са употребом или без употребе оруђа и оружја којима се могу изазвати телесне повреде), застрашивање, изолацију, презир, малтретирање, окривљавање, манипулације децом, вербалне нападе, али не искључује и друге манифестације.

Економско насиље представља: неједнаку доступност заједничким средствима, ускраћивање, односно контролисање приступа новцу, спречавање запошљавања или образовања и стручног напредовања, ускраћивање права на власништво, присиљавање на одрицање власништва или тражење власништва од којег се жртва насиља одрекла, односно намеравала да се одрекне, продају ствари без сагласности власника/це – продају под принудом, али не искључује и друге манифестације.

У домаћем законодавству, према Породичном закону, насиље у породици представља „понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице” (члан 197. став 1). Круг лица којима се обезбеђује заштита од насиља у породици је широк и превазилази класичне дефиниције чланова породице. Тако се, за потребе остваривања заштите од насиља у породици, члановима породице, у смислу Породичног закона, сматрају:

- 1) супружници или бивши супружници;
- 2) деца, родитељи и остали крвни сродници, те лица у тазбинском или адоптивном сродству, односно лица која везује хранитељство;
- 3) лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству;
- 4) ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери;
- 5) лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

¹ Конвенција Савета Европе о превенцији и борби против насиља над женама и насиља у породици је усвојена 7. априла 2011. године. Члан 2. Нацрта Конвенције је постао члан 3. усвојене Конвенције.

Кривични законик одређује да кривично дело насиља у породици врши свако ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице. Члан породице се, међутим, у Кривичном законнику одређује уже у односу на Породични закон, што умањује могућност кривичноправне заштите жртава у свим случајевима насиља у породици. Кривични законик одређује да се чланом породице сматрају: супружници, њихова деца, преци супружника у правој линији крвног сродства, ванбрачни партнери и њихова деца, усвојилац и усвојеник, хранилац и храњеник, као и браћа и сестре, њихови супружници и деца, бивши супружници и њихова деца и родитељи бивших супружника, ако живе у заједничком домаћинству, док се лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено сматрају члановима породице иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

Стратегија се, у складу с наведеним међународним актима, усредсређује, како на спречавање појаве насиља тако што утврђује мере и активности које онемогућавају његову појаву, тако и на сузбијање негативних последица и манифестација почињеног насиља, подразумевајући под тим мере и активности усмерене на смањење насиља над женама у породици, укључујући и мере заштите жртава насиља.

5. АНАЛИЗА СТАЊА

Одређивање стратешких циљева и стратешких праваца деловања почива на детаљној анализи насиља над женама и насиља у породици, а обухвата резултате досадашњих истраживања о распрострањености и карактеристикама насиља, податке званичне статистике и надлежних државних органа и служби, као и сазнања из праксе организација цивилног друштва које пружају услуге и подршку жртвама насиља. Утврђивање стратешких циљева подразумевло је разматрање података о примени закона, надлежности-ма и капацитетима државних органа и установа.

5.1 Преглед спроведених истраживања о распрострањености и облицима насиља над женама у породици и партнерским односима

Прва истраживања о распрострањености и карактеристикама насиља над женама спровеле су организације цивилног друштва.

Виктимолошко друштво Србије је 2001. године спровело прво квантитативно истраживање о насиљу у породици у Републици Србији. У том периоду насиље у породици још није било инкриминисано као посебно кривично дело у Републици Србији. Истраживање је изведено у седам места (Београд, Суботица, Нови Сад, Врњачка Бања, Зајечар, Ужице и Ниш) и око 40 села на простору Републике Србије (без Косова и Метохије), на узорку од 700 пунолетних жена, с којима су вођени индивидуални

интервјуи на основу претходно сачињеног упитника. Жене које су спроводиле анкету бележиле су случајеве у којима су жене одбијале да буду анкетирани: било је око 440 таквих случајева на 700 урађених анкета, што представља 39 %. Добијени су следећи подаци релевантни за планирање стратешких мера:

- 1) *Распрострањеност различитих облика насиља.* Свака трећа испитаница у том истраживању је доживела физички напад од неког члана породице (најчешће од стране супружника и партнера, односно бившег супружника и партнера). У 7 % случајева, насиље је било извршено уз употребу ножа, пиштоља или другог оружја, односно оруђа. Свака четврта испитаница (26 % укупног броја жена обухваћених истраживањем) доживела је претње тешким физичким насиљем, убиством или наношењем тешких телесних повреда. Скоро свака друга жена у узорку (46 % од укупног броја испитаница) доживела је неки облик психичког насиља у породици: понижавање и омаловажавања, изолацију, економско насиље, претње и застрашивање и слично. У највећем броју случајева учинилац психичког насиља је био супружник или партнер, потом: отац, мајка, свекрва или свекар, а ређе и други чланови породице. Сексуално насиље у породици након пунолетства доживело је 9 % жена из узорка, и то најчешће од стране супружника или партнера, односно бившег партнера, док је у мањем броју случајева сексуални насилник био свекар, зет или други члан породице. Треба истаћи да је више од 70 % случајева насиља у породици учинилац био актуелни или бивши супружник или партнер испитанице, што упућује на закључак да је доминантан облик насиља у породици партнерско насиље;
- 2) *Стоје пријављивања надлежним органима и службама.* Важан налаз тог истраживања је да су стопе пријављивања насиља надлежним органима и службама биле ниске. Међу женама које су преживеле насиље, мали број је пријавио последњи насилни инцидент полицији (17 %), центрума за социјални рад (10 %), односно здравственим установама (15 %), а 4 % случајева насиља имало је судски епилог. Разлози непријављивања насиља били су различити. Примера ради, разлози због којих насиље није пријављивано полицији били су, по учесталости, следећи: а) жртве насиља су сматрале да последњи насилни инцидент није био у тој мери озбиљан да би захтевао интервенцију полиције; б) било их је срамота; ц) плашиле су се ескалације насиља; д) нису имале поверења у то да полиција може да помогне; е) имале су раније искуство да полиција не жели да се меша у насиље у породици. Од укупног броја жена које су доживеле насиље 2 % је пријавило последњи насилни инцидент неком од удружења;
- 3) *Виктимизација деце и последице насиља у детињству.* Налази су указали и на висок степен непосредне или посредне виктимизације деце у насиљу над њиховим мајкама. У више од једне трећине случајева (38 %), деца су присуствовала последњем случају насиља, док су у готово половини тих случајева и сама била жртве насиља (44 %). Подаци о дугорочним после-

дицама насиља у детињству на изложеност жена насиљу у одраслом добу (овај феномен се у литератури назива „трансгенерацијским преношењем“) су следећи: 36 % жена – жртава физичког насиља (на супрот 15 % оних које нису биле жртве насиља) изјавило је да су њихови очеви били насилни према мајкама, 41 % жртава насиља (на супрот 19 % оних које то нису) и саме су трпеле физичко насиље у детињству. С друге стране, утврђена је и значајна повезаност насиља у примарним породицама мушкараца и њиховог каснијег насилничког понашања: 32 % учинилаца насиља потиче из породица у којима су очеви били насилни према њиховим мајкама, а 32 % њих били су непосредне жртве насиља у детињству.

Наредно истраживање распрострањености насиља над женама у породици спроведено је у оквиру реализације *Програма Женско здравље, Аутономној женској централни, 2003.* године, на територији града Београда (на репрезентативном узорку урбане популације Београда), у широј студији Светске здравствене организације о насиљу у партнерским односима и женском здрављу. Истраживање је спроведено у оквиру крос-културалне студије о женском здрављу и насиљу над женама у породици (*The Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women*), коју је осмислила и спровела СЗО, по јединственој методологији, у десет земаља света, на укупном узорку од преко 24.000 жена. У Републици Србији, студија је укључила 1.456 жена (старости 15 – 49 година) које живе у 11 градских општина града Београда чији је укупни број становника износио приближно 1.300.000. Од укупног броја домаћинстава у којима су постојале жене, 40 % њих је одбило да учествује у истраживању. Насиље од стране партнера је истраживано путем интервјуа са свим женама које су током живота биле у партнерској вези. Циљеви истраживања су били: обезбедити поуздане процене учесталости физичког, сексуалног и психичког насиља над женама, проценити везу између партнерског насиља и његових здравствених последица, утврдити факторе који могу да заштите или угрозе жену, као и стратегије и услуге које оне користе да би се заштитиле од насиља. Добијени су следећи подаци важни за планирање стратешких мера у Стратегији:

- 1) Према резултатима истраживања, 23 % испитаница изјавило је да је имало искуство физичког насиља, док је 6 % пријавило сексуално насиље од стране партнера, 24 % испитаница доживело физичко или сексуално насиље током живота, док је 4 % доживело сексуално насиље 12 месеци пре истраживања. Надаље, 30 % испитаница које су пријавиле физичко насиље изјавило је да су претрпеле телесне повреде, а више од пет пута повређивано је 36 %;
- 2) Резултати тог истраживања значајни су у погледу указивања на утицај партнерског насиља на здравље жена. Према тим резултатима, 9 % испитаница које су преживеле физичко или сексуално насиље окарактерисало је своје опште здравствено стање као лоше или веома лоше у поређењу са 4 % испитаница са истим одговором које нису злостављане. Испитанице које су пријавиле насиље имале су више намерних прекида трудноће (65 % пре-

ма 45 %), као и мртворођене деце (5 % према 2 %), а 22 % испитаница помишљало је на самоубиство, док је то био случај са 7% испитаница које нису доживеле насиље;

- 3) Истраживање пружа основ и за сагледавање врсте помоћи коју су користиле испитанице које су доживеле насиље. Према резултатима истраживања, 27 % жена које су пријавиле физичко насиље ником није говорило о свом искуству; 53 % се поверило пријатељима; 28 % родитељима и 26 % рођацима. Чак 78 % физички злостављених жена никада није затражило помоћ надлежних органа и служби. Полицији се обратило 12 %, 10 % здравственим установама, а 6 – 9 % затражило је помоћ у социјалним или правним службама. Ниједна испитаница није затражила помоћ у склоништима. Основни разлог за тражење помоћи био је тај што испитанице више нису могле да издрже насиља (63 %), тешке повреде (30 %) или због патњи деце (12 %), док је 8 % испитаница тражило помоћ јер им је партнер претио убиством, а 5 % зато што је претио да ће претући децу.

Најновији подаци о распрострањености и карактеристикама насиља у породици потичу из студије Виктимолошког друштва Србије, спроведеног 2009. године на узорку пунолетних жена са територије АП Војводине. Истраживањем су били обухваћени сви окрузи на територији АП Војводине. Спроведено је на узорку од 516 пунолетних жена из седам места (Нови Сад, Суботица, Зрењанин, Панчево, Сомбор, Сремска Митровица и Кикинда) и 40 села у њиховој околини. Од 907 жена с којима су жене које су спроводиле анкету ступиле у контакт, 402 (43 %) одбиле су да учествују у истраживању. Жене које су спроводиле анкету прошле су обуку и на основу претходно сачињеног упитника водиле индивидуалне интервјуе са испитаницама. Добијени су следећи резултати:

- 1) Од укупног броја испитаница, 56 % је преживело неки облик насиља у породици након пунолетства. Свака друга жена (49 %) била је изложена психичком насиљу, 34 % жена било је изложено физичком насиљу, 27 % претњама физичким насиљем, 19 % прогањању (најчешће од стране садашњег или бившег супружника, односно партнера), а 9 % испитаница је рекло да су доживеле сексуално насиље. Психичко насиље је најчешће било у виду понижавања и омаловажавања. Починиоци физичког насиља претежно су садашњи или бивши супружник, односно партнер (у 64 % случајева), а, потом отац, мајка, свекрва. Претње физичким нападом (укључујући претње убиством, пребијањем, сакаћењем, ломљењем удова) најчешће је упућивао садашњи или бивши супружник, односно партнер. О озбиљности претњи сведочи налаз да је у 87 % случајева насилник касније заиста физички напао жртву. Подаци о прогањању указују на потребу за адекватнијом институционалном заштитом жена. Наиме, 51 % жена, које су привремено или трајно напустиле насилника, касније су биле прогањане од стране насилног партнера. Прогањање је најчешће било звање телефоном с различитим мотивима (претње, проверавања, уцењивања), а, потом, сачекивање

- испред места становања или упадање у кућу, односно стан, праћење, слање претећих или увредљивих СМС порука, сачекивање после посла или долазак починиоца на радно место, односно факултет, или као прогањање на све наведене начине. Егзистенцијални проблеми су најчешћи разлог остајања у насилној заједници (многе жртве насиља немају куда да оду, нити имају средстава за живот);
- 2) У истраживању су утврђени фактори повезани с насиљем у породици: а) физичком насиљу су чешће изложене жене с нижим нивоом образовања; б) лоша или нестабилна материјална ситуација повезана је с чешћом појавом свих облика насиља у породици, изузев прогањања; ц) жене које имају децу у већој мери су изложене физичком насиљу; д) утврђена су два обрасца односа између економских улога партнера и насиља: жене су изложеније психичком насиљу и претњама физичком насиљу у ситуацијама када су економски зависне, а мушкарац економски доминантан, или – када су оне главни храниоци породице, а њихов партнер је економски зависан од њих или других чланова породице (овакав образац се у литератури назива феноменом статусне инкомпатибилности тј. замене традиционалних мушких и женских родних улога), а потврђен је у крос-културалним истраживањима у земљама у транзицији); е) у етнички мешовитим породицама има више психичког насиља, претњи физичким насиљем и физичког насиља; ф) лоши стамбени услови повезани су са свим облицима насиља у породици; г) подаци говоре и о посредним ефектима ратова у бившој СФРЈ на насиље у породици: 25 % учинилаца насиља су били учесници ратова, а сваки пети учинилац (међу онима који су учествовали у рату) употребио је оружје при последњем насилном чину;
 - 3) Потврђени су ранији налази да су деца угрожена насиљем над њиховим мајкама. Приликом последњег насилног инцидента, деца су била присутна у половини случајева, а 36 % деце је и непосредно било изложено насиљу. Ефекти насиља у примарној породици жртве, односно починиоца, такође су потврђени: 44 % жена – жртава физичког насиља у породици изјавило је да је њихов отац био насилан према мајци, а 32 % њих су биле непосредне жртве насиља у детињству. Међу почиоцима насиља 28 % било је изложено различитим облицима насиља у детињству;
 - 4) Подаци о стопама пријављивања насиља надлежним органима и службама указују на то да се жртве насиља ретко обраћају надлежним органима и службама, а оне које су се одлучиле на тај корак, често нису задовољне пруженим интервенцијама. Помоћ полиције приликом последњег насилног инцидента затражило је 23 % жртаве насиља, док се центрима за социјални рад обратило 18 % жртава, а 30 % је тражило помоћ у здравственим установама због повреда (претежно због прелома и ишчашења). У 10 % случајева вођен је против починиоца судски поступак (претежно је била изречена новчана казна), а у 5 % случајева биле су изречене мере заштите од насиља у породици по Породичном закону. Жртве насиља које нису биле задовољне

интервенцијом полиције (57 % оних које су се обратиле полицији) као разлоге незадовољства наводиле су: инертност и недовољну заинтересованост полиције да реагује, неефикасност интервенције, недовољну обученост за рад са жртвама насиља. Жртве насиља које нису биле задовољне интервенцијом Центра за социјални рад (61 % оних које су се обратиле тој служби) наводе следеће разлоге незадовољства: службеници центра за социјални рад ништа нису учинили како би помогли; пружање неадекватне помоћи; неразумевање проблема; недостатак емпатије; стављање на страну насилника. Већина жртва насиља које су се обратиле здравственим службама (87 %) било је задовољно подржавајућим и професионалним односом медицинског особља и чињеницом да су добиле лекарску потврду о задобијеним повредама. Неком од удружења обратило се 4 % жртва насиља, а ниједна није тражила помоћ сигурне куће. Истраживање је указало и на то да су жене још увек недовољно упознате са својим законским правима: 38 % не зна да је насиље у породици кривично дело. Већина жена (61 %) зна да постоје мере заштите од насиља по Породичном закону, али је њихово знање на апстрактном нивоу (чуле су за ту могућност, али не знају које конкретне мере им стоје на располагању).

Ради адекватнијег планирања стратешких мера заштите од насиља у породици, потребно је узети у обзир специфичне проблеме рањивих, односно вишеструко дискриминисаних категорија жена, као што су Ромкиње, жене са инвалидитетом, жене на селу, жене које су под утицајем насиља у породици постале извршитељке кривичних дела итд. У књизи „Од жртве до затворенице” објављене су студије случајева 20 жена које су се налазиле на издржавању казне затвора, пошто су, након дугогодишњег трпљења насиља у породици извршиле убиство насилника. Студије су показале да су те жене углавном и у детињству трпеле насиље. Образац реакције околине на насиље којем су биле изложене сводио се на подстицање пасивности и трпљења, док ниједан насилник није био кажњен због насиља које је чинио. Студија је указала на проблем неадекватне друштвене реакције, будући да, у периоду кад је испитивање извршено, насиље у породици није било инкриминисано као посебно кривично дело.

Веома је мало доступних квантитативних података о насиљу над женама и девојчицама ромске националности, док свеобухватних истраживачких студија које би биле усредсређене на насиље над женама које припадају различитим рањивим, односно вишеструко дискриминисаним категоријама – нема.

Истраживање Ромског женског центра „Бибија”, из 2010. године, изведено је на узорку од 150 учесница (доби од 17 до 50 година) које претежно живе у четири неформална ромска насеља на територији Београда и Крушевца. Подаци су добијени коришћењем индивидуалних интервјуа, које су водиле претходно методолошки обучене активисткиње Ромског женског центра „Бибија” из Београда и Удружења Ромкиња „Романо Алав” из Крушевца. Учеснице у истраживању су претходно похађале четворомесечне радионичарске активности у склопу пројекта о превенцији насиља, тако да је створена атмосфера поверења (од 169 жена које су похађале радионице, њих

150 пристало је да учествује у истраживању, уз гарантовање анонимности). Резултати истраживања су показали да су све учеснице у истраживању биле изложене неком облику насиља у породици – најчешће физичком (које представља доминантан облик насиља над испитаницама сваке животне доби). На другом месту по учесталости било је психичко, а потом економско (које је најизраженије у старосној групи 40-45 година) и сексуално насиље, а 90 % испитаница рекло је да су деца или била или су и даље сведоци насиља. Истраживање је указало на разлоге због којих се насиље ретко пријављује надлежним органима и службама међу ромским женама, а 90 % испитаница сматра да се Ромкиње – жртве насиља не обраћају надлежним органима и службама због страха да неће добити адекватну заштиту од насилника. На питање када ће жртва насиља проговорити о насиљу, готово 90 % испитаница је рекло да ће то урадити *кад више не буду могле да издрже злостављање*.

Друга истраживања била су усредсређена на проблем сексуалног насиља над младима од стране чланова породице, али и других категорија учинилаца. Прво квантитативно истраживање сексуалног насиља над младима средњошколског узраста спроведено је 1999. године, а наредних година је изведен низ узастопних истраживања о тој теми на национално-репрезентативном узорку од скоро 4.000 средњошколаца/ки. Истраживања су извођена применом анонимног упитника од 14 облика сексуалног злостављања, уз коришћење свих расположивих поступака за заштиту анонимности. У студијама је учествовало скоро 4.000 средњошколаца/ки из више од 25 места у Републици Србији, тако да се узорак може сматрати репрезентативним за средњошколску популацију у нашој земљи. Циљеви студија били су: испитивање распрострањености 14 облика сексуалног насиља (силовање, групно силовање, покушај силовања, инцест, уцена, односно претња, обмана, сексуално искоришћавање злоупотребом ауторитета, односно положаја, приморавање на проституцију, сексуално злостављање детета млађег од 13 година, као и особе са инвалидитетом, сексуално узнемиравање итд.), као и обрасци сексуалног насиља, друштвена реакција на случајеве насиља и ставови младих према надлежним органима и службама, а резултати су следећи:

- 1) У различитим фазама истраживања, између 8 и 12 % девојчица изјавило је да су доживеле неки од наведених облика сексуалног злостављања. У једној од студија, свака осма средњошколка из узорка пријавила је лично искуство сексуалног насиља или узнемиравања – у тој фази, истраживање је извођено паралелно са образовним програмом о различитим облицима насиља у партнерској вези (показало се да такви програми повећавају шансу да се млади охрабре да опишу лична искуства сексуалног злостављања у упитнику). Наиме, да би се омогућила методолошки валидна провера хипотезе да образовни програми повећавају шансу да се млади охрабре да опишу лична искуства насиља у упитнику, у тој фази истраживања постајала је експериментална и контролна група. Експерименталну групу чинило је 653 средњошколца/ке из седам места Републике Србије, који су похађали/е образовни програм о сексуалном насиљу и насиљу у партнерској вези, прилагођен потребама младих овог узраста. Контролну групу чинио је при-

- ближно једнак број средњошколаца/ки који нису били укључени у обавне програме. У складу с методолошким правилима, контролна група била је уједначена са експерименталном групом по узрасту, полу, типу школе (средња стручна школа или гимназија) и месту живљења;
- 2) Жртве сексуалног насиља су углавном малолетне девојке, а насилници пунолетни мушкарци који су претежно познати или блиски жртви насиља – у око 70 % случајева учинилац сексуалног насиља је био пријатељ, бивши или садашњи партнер, породични пријатељ, члан породице, односно рођак, надређена особа (учитељ, односно професор, васпитач), очух, односно старатељ или усвојитељ, односно хранитељ, односно познаник, односно комшија;
 - 3) Упркос озбиљности и законској кажњивости, случајеви сексуалног злостављања по правилу нису пријављени надлежним органима или службама (полицији, психолошким саветовалиштима, здравственим установама, нити било којој другој организацији). Укупно 16 % случајева сексуалног злостављања било је пријављено полицији. Најчешћи разлози због којих нису пријављивани случајеви сексуалног злостављања били су: страх жртве насиља од одбацивања, односно осуде околине или страх од освете насилника. На основу тих података, може се претпоставити да статистике надлежних служби и СОС телефона о пријављеним случајевима сексуалног насиља над младима заправо представљају само „врх леденог брега”.

Истраживања треба да допринесу утврђивању делотворних мера за спречавање тих видова насиља. Без података, тешко је утврдити које интервенције и мере су успешне у борби против насиља над женама. У том смислу, истраживања треба наставити и проширити.

5.2. Статистички подаци о случајевима насиља који су пријављени надлежним органима и службама

Међународни акти налажу систематско прикупљање података о свим облицима насиља над женама, њихово обједињавање на државном нивоу и публикавање, као и вршење периодичних анализа ради праћења трендова и поуздане оцене државних мера за сузбијање и превенцију насиља. На потребу побољшања система евиденције указао је Комитет CEDAW у Закључним коментарима из 2007. године: „Комитет подстиче државу чланицу да успостави систематско и редовно прикупљање података и анализу података о свим облицима насиља над женама да би се ојачала база знања за ефикасну политику и развој програма, укључујући превентивне напоре, да се временски прате тенденције и да њихови налази буду доступни јавности.”

Потребно је развијати посебне стратешке мере да би се наведена препорука Комитета испунила, будући да, засад, у Републици Србији не постоји јединствен систем евиденције случајева насиља над женама. Иако различити субјекти који пружају за-

штиту жртвама насиља, односно гоне и кажњавају починиоце (полиција, центри за социјални рад, тужилаштва и судови) евидентирају појединачне случајеве насиља, разлике у садржини и начину вођења евиденције онемогућавају упоређивање података и њихово обједињавање на националном нивоу.

Проблем недовољне координисаности активности при интервенцијама у случајевима насиља у породици видљив је и у области евиденције, што резултира некомплетном сликом о тим видовима насиља.

Према подацима надлежних органа и служби, све се више случајева насиља у породици пријављује полицији и центрима за социјални рад. Према истраживању Удружења судија за прекршаје Републике Србије, од 1. јануара 2004. године до 31. јула 2006. године било је 50.127 ситуација насиља у породици у којима је полиција интервенирала. Треба имати у виду да је ово укупан број интервенција, а не укупан број случајева насиља, па се основано може претпоставити да је полиција поводом неких случајева насиља интервенирала више пута. С друге стране, треба имати у виду (на основу наведених истраживања организација цивилног друштва, извршених на узорцима жена из опште популације) да је тзв. „тамна бројка” насиља веома велика.

Према подацима центара за социјални рад, приметно је повећање индекса раста броја жртава насиља од 2005. године до 2009. године. Број одраслих особа жртава насиља је од 2005. године до 2009. године повећан 11 пута. Табеле које следе приказују пораст евидентираних случајева насиља.

Табела. Преглед броја деце и омладине жртава насиља, које је евидентирао центар за социјални рад

Територија	Деца и омладина - жртве насиља				
	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Централна Србија	1.225	1.556	1.401	1.452	1.561
Војводина	709	968	528	889	869
Косово и Метохија	48	54	50	6	26
Београд	293	193	281	811	865
Република Србија укупно	2.275	2.771	2.260	3.158	3.321
индекс раста	100,0	121,8	99,3	138,8	145,9

Табела. Преглед броја одраслих и старијих особа жртава насиља, које је евидентирао центар за социјални рад

Територија	Одрасле и старије особе – жртве насиља				
	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Централна Србија	374	1.078	1.964	1.973	3.382
Војводина	195	1.176	962	1.119	2.028
Косово и Метохија	19	34	43	4	39
Београд	82	155	145	1.458	2.071
Република Србија укупно	670	2.443	3.114	4.554	7.520
Индекс раста	100,0	364,6	464,8	679,7	1.122,4

Укупан број пријављених жртава насиља 2009. године био је 7.520 и од тога броја највише је одраслих особа, а жена и женске деце заједно више је од две трећине.

Табела. Укупан број пријављених чланова породица који су жртве насиља и њихова структура према полу

Чланови - жртве насиља	Женски	Мушки	Укупно
Деца	1.707	1.419	3.126
Одрасла лица	3.270	341	3.611
Остарела лица	569	214	783

Од 2006. године до 2009. године према укупном броју случајева насиља у породици (укључујући и насиље над децом) у структури учинилаца доминирају партнери.

Табела. Број породица у којима је пријављено насиље према починиоцу насиља

Учиниоца	Број породица			
	2006.	2007.	2008.	2009.
Отац	976	863	1.211	1.281
Мајка	432	219	316	274
Оба родитеља	605	193	244	200
Брат/сестра	119	608	837	115
Супружник/ванбрачни партнер	133	1.496	2.434	2.310
Остало	18	93	191	898
Укупно пријављених породица	2.283	3.472	5.133	5.078

Према истраживању Удружења судија за прекршаје Републике Србије, 2004. године било је укупно 7.080 правноснажно окончаних прекршајних предмета са елементом насиља у породици. У тим предметима, евидентиране су 7.493 жртве насиља (две трећине су биле жене, а трећина мушкарци) и 7.542 учиниоца насиља (89 % мушкараца и 11 % жена). У (46 %) случајева радило се о партнерском насиљу. Насиље деце према родитељима било је забележено у 18 % случајева, насиље према сродницима у 16 %, насиље родитеља над децом у 11 %, док је насиља деце над другом децом у породици било у 9 % случајева.

5.3. Сазнања из праксе организација цивилног друштва

Организације цивилног друштва, посебно женска удружења, у последњих двадесет година развиле су многе врсте услуга за особе које су доживеле злостављање од партнера. Заправо, те организације су у последњих двадесет година оствариле рад у различитим областима: услуге жртвама насиља, превенција, обука и усавршавање професионалаца и подизање свести јавности, као и развијање мултисекторске сарадње.

Искуства Фонда за социјалне иновације – програма Министарству рада и социјалне политике (ФСИ) указују на значајне капацитете и ресурсе организација цивилног друштва у области пружања услуга жртвама насиља у породици. Поред тога што у цивилном сектору постоји ресурс за могућу децентрализацију услуга социјалне заштите, искуства ФСИ указују на неопходност остваривања партнерства између цивилног и државног сектора у пружању услуга социјалне заштите. Узимајући у обзир значајно искуство организација цивилног друштва, као и њихову стручност у области спречавања и сузбијања насиља над женама и насиља у породици, сарадња између цивилног сектора и државних органа и служби надлежних за пружање заштите жртвама насиља остварује се као пожељан и неопходан корак у унапређењу система заштите жртва насиља, који је по мери корисника/це. Чињенице о раду организација цивилног друштва у тој области поткрепљују и резултати једног истраживања о услугама које те организације пружају у области насиља над женама и насиља у породици. Према том истраживању, постоје 54 удружења која пружају различите видове подршке – женама, мушкарцима и деци (26), женама и деци (19), само женама (6), женама и мушкарцима (3). Аутономни женски центар координира 21 удружењем која пружају услуге жртвама породичног и сексуалног насиља, односно трговине људима. Од 2005. године прогресивно се ширила и Мрежа „Жене против насиља”, која данас окупља укупно 28 женских удружења широм Републике Србије које пружају услуге особама које су претрпеле насиље.

Организације цивилног друштва које су развијале услуге заштите од насиља, градиле су експертизу и шириле сазнања о посебним облицима насиља, као и о рањивим групама које из различитих разлога нису биле обухваћене пружањем услуга система, али су то чиниле и континуираном сарадњом са јавним сектором. О томе сведоче искуства и подаци из праксе организација као што су: Удружења Ромкиња „Освит”, Аутономни женски центар, „Лабрис”, „...Из круга”, Инцест траума центар, Саветовалиште против насиља у породици и многе друге.

Искуства Удружења Ромкиња „Освит” из Ниша указују на постојање предрасуда и стереотипа о Ромима у друштвеној заједници, тако да су забележени случајеви дискриминације према Ромкињама жртвама породичног насиља од стране службеника/ца органа и служби надлежних за њихову заштиту. То указује на потребу њихове сензибилизације за рад са жртвама насиља из мањинских група.

У појединим случајевима остварена је добра сарадња у заштити жена ромске националности, што је дало позитивне резултате. Према подацима те организације, од 2006. године до краја 2009. године 800 Ромкиња и 176 припадница већинског становништва јавиле су се СОС на ромском језику, који та организација води. Од тог броја, само три Ромкиње су биле у сталном радном односу, док је већина радно ангажована, али без радног стажа (кућне помоћнице, сакупљачице секундарних сировина заједно са децом, или се баве сивом економијом). Већина испитаница које су трпеле насиље од супружника или партнера повезивала је такво понашање са алкохолизмом, незапосленошћу, коцком, прељубом и наркоманијом насилника.

Према подацима удружења Аутономни женски центар, том удружењу се од 2000. године до 2009. године обратило 5.660 жена које су доживеле насиље у породици (пода-

ци су засновани на обједињавању података из годишњих извештаја у десетогодишњем периоду). Починиоци су у 94 % случајева били мушког пола, а партнерско насиље се одиграло у 75 % случајева. Забрињавајући су подаци о дужини трајања насиља – до једне године насиље је трајало у 8 % случајева, од једне до четири године у 20 % случајева, од пет до десет година у 18 % случајева, дуже од десет година у 14 % случајева, дуже од 20 година у 9 % случајева, а дуже од 30 година у 3 %. Механизми које су жене користиле пре доласка у ту организацију били су: обраћање полицији у 28 % случајева, одласци у центар за социјални рад у 18 % случајева, коришћење услуга брачног саветовалишта и психотерапије у 3 % случајева, покретање одговарајућег правног поступка у 10 % случајева, напуштање насилника у 15 % случајева, одлазак лекару у 12 % случајева итд.

Према подацима удружења „Лабрис” – организације за лезбејска људска права, међу корисницима/цама услуга које то удружење пружа, лезбејке, бисексуалне и трансродне жене бивају жртве вишеструке дискриминације и често су изложене различитим врстама насиља у нашем друштву услед високог степена хомофобије и предрасуда. Жене другачије оријентације од хетеросексуалне, врло ретко пријављују насиље које доживе, па је оно најчешће непознато широј јавности. Готово 90 % испитаница зна за случајеве насиља, а више од 70 % испитаница зна за случајеве насиља зато што су га и саме доживеле. Све испитанице које су доживеле насиље доживеле су емоционално насиље, а 33 % испитаница је доживело једино ту врсту насиља. Све врсте насиља доживело је 24 % испитаница, са доминантним физички насиљем, изузев сексуалног, док је све врсте насиља, са сексуалним насиљем као доминантним, доживело 9 % испитаница. Најчешће, испитанице су насиље доживеле од особа које су им познате – у 26 % случајева, а 43 % испитаница је насиље доживело више пута, спорадично, док је 3 % испитаница позвало полицију.

Удружење Инцест траума центар је једина специјализована организација која пружа услуге и подршку сексуално злостављаној деци и жртвама родоскрвљења и база њених података о родоскрвљењу представља једину базу података такве врсте. Узорак је заснован на просеку од девет пријављених случајева сексуалног насиља недељно. Наведени подаци представљају просеке у назначеном периоду (1994 – 2009) за редовно праћене параметре. Подаци су објављивани на годишњој основи. Подаци из те базе показују да је, од петоро деце која су сексуално злостављана, четворо женског, а једно мушког пола. Узраст жртве при првом инциденту сексуалног насиља је у просеку осам година и један месец. Починиоци сексуалног насиља над децом су претежно мушкарци (у 92 % случајева), и то, најчешће, биолошки отац (најчешћи вид инцеста је отац-кћерка), затим, очух, хранитељ, усвојитељ или особа ван породице позната детету (породични пријатељ, комшија, приватни професор). У периоду 1994 – 2004. године у 2 % случајева учинилац је био особа непозната детету, а у периоду 2005 – 2009. године свих 100 % учинилаца су биле особе познате детету. Коришћене су следеће насилне сексуалне радње: опсцени телефонски позиви, показивање иначе покривених делова тела, војеризам, миловање, снимање порнографских фотографија, покушај да се обави сексуални однос, силовање, инцест и дечја проституција. Иако је, најчешће, насиље вршено према једном детету од стране једног починиоца, у 14 % случајева је једно дете било злостављано од стране два и више учинилаца, један учинилац је злостављао

двоје деце у 7 % случајева, а у 12 % случајева троје и више деце. Забрињавајући су подаци о трајању насиља: у 29 % случајева насиље је било вишемесечно, а у 71 % – вишегодишње (у просеку, трајало је пет година). Период између првог инцидента злостављања и пријављивања износио је у просеку девет година и три месеца. Обраћање државним органима и установама, пре доласка у Инцест траума центар забележено је у 52 % случајева (жртве насиља су се обраћале, по редоследу учесталости, центрима за социјални рад, полицији, здравственим установама, тужилаштву итд.).

Према подацима Саветовалишта против насиља у породици, то удружење је 2009. године примило 4.888 позива у вези с насиљем над женама и насиљем у породици. У сигурним кућама, у периоду од 2000. године до 2010. године боравило је 1.442 жене и 1.329 деце. Од тога 88 % жена је трпело насиље од супружника, а 12 % од других сродника. У просеку, жене су боравиле у сигурним кућама 7,5 месеци. Према подацима тог саветовалишта, жене као најчешћи разлог повратка насилнику наводе економску зависност.

У публикацији „Жене са инвалидитетом – невидљиве жртве насиља” организације „...Из круга” наведени су подаци о случајевима насиља пријављеним том удружењу, као и студији случајева о насиљу над женама са инвалидитетом. Према тим подацима, од 1997. године до 2008. године, удружење „...Из круга” примило је 5.520 позива. Већину позива (93 %) упутиле су жене са инвалидитетом које су биле изложене различитим облицима насиља. Најзаступљеније је било вербално насиље (28 %), затим економско (24 %), физичко (11 %), принудна изолација (22 %) и сексуално насиље (6 %). По врстама инвалидитета, најрањивије су жене које имају интелектуални инвалидитет – 48 %, затим церебралну парализу – 32 %, мишићну дистрофију и неуромишићне болести – 15 % и жене са комбинованим инвалидитетом – 5 %. Разлог за толики број злостављаних жена са инвалидитетом је у чињеници да жене са вишим степеном инвалидитета физички зависе од туђе помоћи и подршке при обављању основних животних потреба. Не само што су рањивије, већ су и врло често изложене специфичном начину злостављања, које се огледа у ускраћивању помоћи при самозбрињавању, изгладњивању, удаљавању од ортопедских помагала и средстава за комуникацију, као и претњама да ће остати саме на улици без ичије помоћи, да ће завршити у неком дому или психијатријској клиници, да ће живети у потпуној изолацији „уколико не буду послушне” и слично. Насилници су у 87 % случајева били мушкарци, најчешће чланови породице од којих жене са инвалидитетом у потпуности зависе.

5.4. Примена закона, надлежности и капацитети државних органа и установа

Анализа ситуације у вези са насиљем над женама не треба да се сведе само на приказивање података о тим појавама већ треба да обухвати ширу проблематику законског оквира и капацитета државе за борбу против тих видова насиља. Будући да су насиље над женама у породици и у партнерским односима, на различите начине и у различитом обиму, предмет регулисања Закона о социјалној заштити, Породич-

ног закона, Кривичног законика и Закона о равноправности полова, јасно је да се као надлежни државни и локални органи и установе у области спречавања и сузбијања тих видова насиља, односно као органи и установе који су у првом реду надлежни за примену и извршавање тих закона могу одредити центри за социјални рад, полиција, судови, тужилаштва, здравствене установе и тела за родну равноправност и обављање послова остваривања једнаких могућности у органима јединица локалне самоуправе. Капацитет наведених органа и установа да учествују у спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици, као и стварна улога коју у томе имају, могу да буду сагледани не само посредством нормативне анализе надлежности, односно послова које ти органи обављају у вези с тим видовима насиља већ и анализом начина на који прикупљају податке и воде одговарајуће поступке, укључујући и евиденцију и документацију о случајевима насиља, начинима на који међусобно сарађују у случајевима насиља, улоге коју имају у доношењу превентивних мера и мера подршке и заштите жртава насиља, али и питањима финансијских и кадровских ресурса којима располажу, као и обуке која им је пружена.

5.4.1. Прикупљање података, услуге и вођење поступака

Будући да у Републици Србији није развијен јединствен систем евидентирања и документовања случајева насиља у породици и насиља над женама, као и то да свака служба различито региструје случајеве, јасно је да таква пракса отежава поређења и анализе, али и да стање које се о раду и капацитетима надлежних органа и установа донекле може стећи на основу података које имају о тим видовима насиља није потпуно.

Имајући у виду изложено, Министарство рада и социјалне политике је посредством Пројекта „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља” поделило упитнике, прикупило и анализирано податке о услугама и капацитетима центара за социјални рад у 2009. години. Тим истраживањем било је обухваћено 139 центара за социјални рад (ЦСР) у Републици Србији. Једна компонента истраживања била је анализа прикупљања и управљања подацима. Према истраживању тог министарства, нешто више од половине ЦСР (53 %) наводи да разврставају податке о жртвама насиља у породици, а 47 % ЦСР наводи да не примењују ту методологију у вођењу документације о корисницима и раду с њима. Око 40 % (55) ЦСР износи да води документацију којом се разврставају подаци о починиоцима насиља у породици, док остали центри за социјални рад не практикују такву врсту документовања. Важно је напоменути да су сви ЦСР када су одговарали на то питање, имали у виду починиоце насиља како према пунолетним, тако и према малолетним жртвама. Полна структура у случајевима насиља у породици јесте показатељ који прати већина ЦСР (90 ЦСР, или 65 %). Евидентирају се и други подаци о жртви насиља и починиоцу – подаци о узрасту, што врши 85 ЦСР (или 61 %), запослености, што чини 37 ЦСР (или 27 %), образовном нивоу, што чини 35 ЦСР (или 25 %), као и националној припадности, што врши 31 ЦСР (или 22 %). Само 24 ЦСР (17 %) наводи да има могућност да чува податке у електронској форми, а 115 ЦСР (83 %) нема ту могућност. Значајан број ЦСР (више од 35 %) навео је да податке прикупља, сређује

и архивира током редовног годишњег извештавања о раду, када су у обавези да Министарству рада и социјалне политике доставе извештај о раду у електронској форми.

Актуелна пракса показује да су доминантне услуге које центри за социјални рад пружају жртвама насиља у породици, саветодавне услуге (130 ЦСР или 94 %), неодложне интервенције (91 %), материјална давања (89 %), услуге збрињавања, односно смештаја које подразумевају издвајање жртве насиља из породице, а које пружа 109 ЦСР (78 %). Имајући у виду наведене услуге, јасно је да се оне могу унапредити ради оснаживања жртава.

Од укупног броја ЦСР који су навели да смештају жртве насиља на територији своје јединице локалне самоуправе (70 ЦСР), највећи број њих (30 или скоро 43 %) смешта жртве насиља у другу породицу, што је најчешће смештај у породицу порекла жртве насиља или других сродника, али и код пријатеља жртве насиља. Само 10 ЦСР (14 %) смешта жртве насиља у сигурну кућу, што указује на то да оваква ургентна интервенција привременог карактера има ограничен домашај.

Током 2008. године, 93 ЦСР или 67 % ЦСР у Републици Србији није подносило кривичне пријаве у случајевима насиља у породици, док је 46 ЦСР (33 %) користило ту законску могућност. Тако висок проценат ЦСР који у 2008. години нису поднели кривичну пријаву за насиље у породици, не показује да на територији месне надлежности тих ЦСР није било случајева насиља у породици. У 2008. години ЦСР су укупно поднели 347 кривичних пријава у случајевима насиља у породици, од чега је у 115 случајева (33 %) покренут поступак, у 139 (40 %) случајева кривична пријава је одбачена, док је у 93 случаја ЦСР непознат исход поднете кривичне пријаве (27 %). Ако се има у виду да су ЦСР 2008. године евидентирали 4.554 одраслих као жртава насиља и 3.158 жртава насиља које су биле у категорији деце и омладине, утолико је јасно да ЦСР нису користили своја законска овлашћења и да су имали потешкоће у процени основаности подношења кривичних пријава. То следи и из високог процента одбачених кривичних пријава, који може да упућује и на неодговарајући третман пријава у тужилаштву. Такође, велики број предмета у којима се не зна исход кривичне пријаве коју је поднео ЦСР, може указивати на то да су поступци били у току у време попуњавања упитника, али и на то да није било повратних информација из тужилаштва.

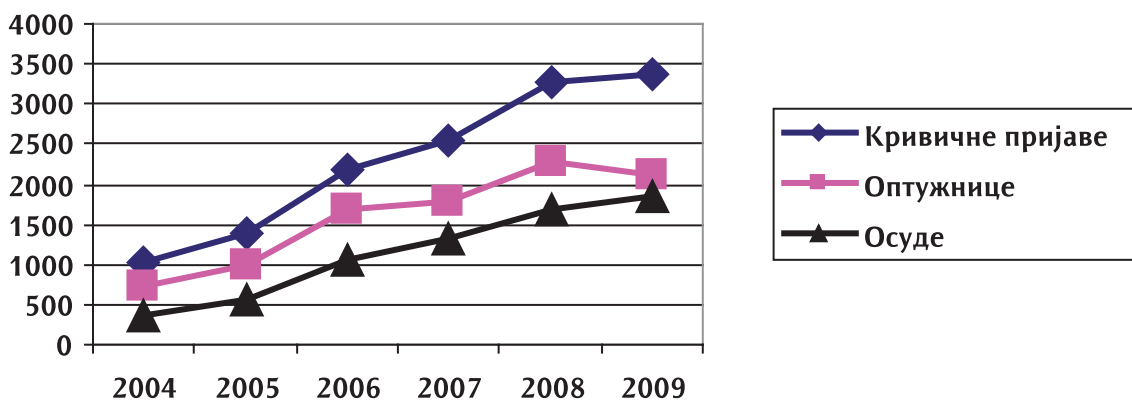
Надаље, током 2008. године, 101 ЦСР (73 %) није покретао поступке за изрицање мере заштите од насиља у породици према Породичном закону, док је 38 ЦСР (27 %) користио ту могућност заштите жртава насиља. ЦСР су 2008. године укупно покренули 136 судских поступака за изрицање мере заштите од насиља у породици.

Прикупљање података и вођење поступака пред правосудним органима захтева посебну пажњу.

У периоду 2004 – 2006. године према доступним подацима Републичког завода за статистику који води статистику правосуђа, поднето је укупно 4.597 кривичних пријава против пунолетних особа осумњичених да су починили насиље у породици, а осуђено је укупно 2.007 учинилаца (најчешће осуде су биле условне). На затворску казну осуђен је укупно 421 учинилац. Према истраживању Удружења судија за прекршаје Републике Србије, у приближно истом периоду (од 1. јануара 2004. године до 31. јула 2006. године) било чак 50.127 насиља у породици у којима је полиција интервенирала,

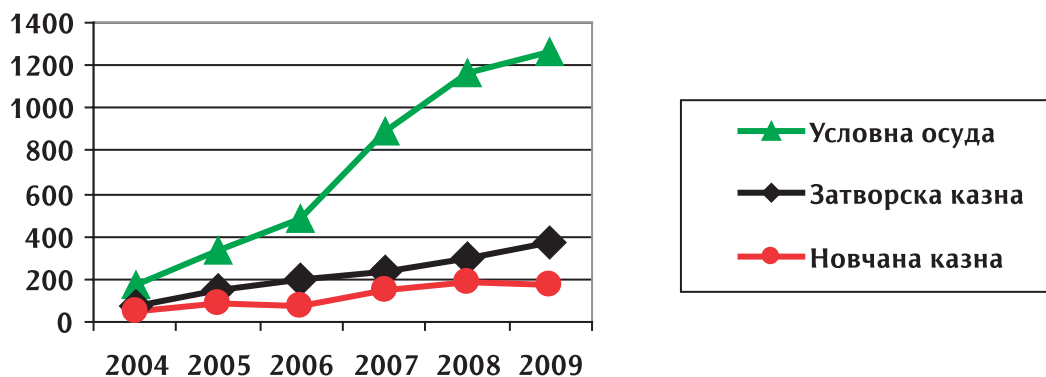
што указује на велику разлику између укупног броја полицијских интервенција, броја поднетих кривичних пријава и осуђених лица, нарочито оних који су осуђени на затворску казну. Графикони који следе, засновани на подацима статистике правосуђа, коју је израдио Републички завод за статистику, указују на исходе кривичних судских поступака против пунолетних особа осумњичених за насиље у породици.

Графикон 1. Кривичне пријаве, оптужења и осуде за насиље у породици (само за пунолетне починиоце)

Напомена: Подаци су засновани на укупном броју кривичних пријава, оптужница и осуда у току једне године (због дужине трајања судских поступака, отежано је праћење на годишњем нивоу судских случајева – од оптужнице до осуде).

Графикон 2. Осуде за кривично дело насиље у породици (против пунолетних учинилаца)

Према једном истраживању правосудне праксе у Београду и Нишу, у вези с кривичним делом насиља у породици (истраживањем су обухваћена процесуирана кривична дела насиља у породици из члана 194. Кривичног законика; укупно је прегледано 529 предмета: 280 предмета општинских јавних тужилаштава у Београду, 50 предмета Општинског јавног тужилаштва у Нишу, 140 судских предмета у Београду и 59 пред-

мета Општинског суда у Нишу; пошто је истраживање спроведено у свим београдским судовима и тужилаштавима, формиран и узорак предмета одговарао би случајно формираном репрезентативном узорку предмета; истраживањем је обухваћен период од јануара 2006. године до маја 2007. године; коришћени су упитници за прикупљање података; такође, истраживачи су непосредно и у континуитету пратиле суђења у укупно девет предмета, и то четири у Београду и пет у Нишу), кривичне пријаве центара за социјални рад чиниле су 2 % укупног броја поднетих кривичних пријава. Кривичне пријаве су најчешће подносила овлашћена службена лица органа унутрашњих послова (78 %) и оштећена/и (13 %), док у 7 % случајева није било података о подносиоцу кривичне пријаве. Оптужни акт (оптужницу или оптужни предлог) или захтев за спровођење истраге тужилац је поднео у 72 % случајева. Поступак је обустављен или зато што је јавни тужилац одустао или је кривична пријава одбачена у 29 % поступака. Поступак пред јавним тужилашвом у највећем броју предмета био је ефикасан јер време од подношења кривичне пријаве до упућивања захтева за спровођење истраге истражном судији није трајало дуже од месец дана. Време од подношења кривичне пријаве до оптужења (у случајевима када није било захтева за спровођење истраге већ, евентуално, предлога за предузимање појединих истражних радњи) било је дуже – од три до пет месеци. Међутим, од подношења кривичне пријаве до доношења решења о одбацивању кривичне пријаве или одлуке о одустанку јавног тужиоца од даљег гоњења, поступак је трајао и дуже од 12 месеци. У другим анализама, које је извело Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца, као основни пропусти у раду јавног тужилаштва у вези с кривичним делом насиља у породици наводе се: ретко предлагање мера породичноправне заштите од насиља у породици, ретко предлагање института заштитног надзора из КЗ (разлог ретког предлагања мере заштитног надзора јесте у томе што се тај институт може одредити само окривљеном коме је изречена условна осуда) и изостанак примене опортунитета, односно условљеног одлагања кривичног гоњења, а што се у теорији сматра оправданим уз подвргавање одвикавању од алкохола или опојних дрога или подвргавање психосоцијалној терапији.

Период од извршеног дела до заказивања главног претреса донекле пружа слику о раду суда у погледу кривичног дела насиља у породици. Према подацима из поменутог истраживања правосудне праксе у вези с кривичним делом насиља у породици, у веома малом броју предмета главни претрес је заказан за мање од месец дана или од један до три месеца, а знатно већи је број предмета у којима је главни претрес заказан седам месеци од датума када се насиље догодило и подношења кривичне пријаве, што је веома дуг период када се ради о кривичним делима насиља у породици. Такође, очигледно је да поступање суда није било ефикасно, јер међу оним предметима у којима је донесена одлука, преовлађују предмети у којима је поступак трајао од седам до десет месеци и дуже од годину дана. На основу тога, може се закључити да је најнеефикаснији део поступка у процесуирању кривичних дела насиља у породици управо поступак пред судом. На успоравање судског поступка у највећој мери утицало је одлагање главног претреса, које је суд образлагао различитим разлозима. Најчешћи разлог за одлагање био је недолазак окривљеног. Иначе, један од основних проблема с којим се јавни тужилац суочавао током поступка био је везан за понашање оштећених

особа, које у великом броју изјављују да се не придружују кривичном гоњењу, одбијају да сведоче или мењају своје раније дате исказе. Приметна је појава да оштећене особе које се нису придружиле кривичном гоњењу избегавају да приме позив и не долазе на главни претрес, што је додатни разлог одуговлачења поступка. У већем броју предмета оштећене особе су се позивале на право да не сведоче пред судом. Део разлога због којих жртве насиља одбијају да се придруже кривичном гоњењу и користе законско право да не сведоче јесте то што не постоји адекватан систем психо-социјалне помоћи жртвама насиља, због тога могу бити изложене секундарној виктимизацији. Надаље, у поменутом истраживању је утврђено да, приликом одмеравања врсте и висине казне, суд, по правилу, не сагледава све релевантне околности. Казне које су изречене извршиоцима кривичног дела насиља у породици указују на то да постоји тенденција благог кажњавања: највише је изречено новчаних казни и условних осуда, док су ефективне казне затвора углавном одређене у трајању који представља законски минимум.

У прекршајном поступку нема утврђеног дела насиља у породици, али прекршаји јавног реда и мира могу да буду са елементима насиља у породици када међу члановима породице постоје одређени прекршаји, као што су свађе или вика, угрожавање сигурности лица претњом нападима на његов живот или тело или живот и тело њему блиског лица, вређања, изазивања на тучу, учешћа у тучи, насиља над неким итд. Удружење судија за прекршаје Републике Србије спровело је истраживање прекршаја са елементом насиља у породици у Републици Србији у 2004. години. Иако је истраживање углавном усмерено на само дело и податке о учиниоцу, жртви насиља, врсти насиља, на основу појединих показатеља могу се уочити одређени елементи поступања судова за прекршаје. Према резултатима тог истраживања, 2004. године укупан број примљених предмета у већима за прекршаје је био 1.046.305, од чега је примљених предмета који су се односили на повреду јавног реда и мира било 60.746, а број предмета са елементима насиља у породици који су правноснажно окончани износио је 7.080 или 12 %. То истраживање садржи и податке о полицијским интервенцијама, из којих следи да је опомена починиоцу најчешћи исход интервенција.

Табела. Број и исходи интервенција полиције у случајевима насиља у породици у периоду 2004 – 2006.

	2004.	2005.	Првих шест месеци 2006.
Интервенције полиције у случајевима насиља у породици:	19.306	20.732	10.089
Опомена	12.226	13.224	6.274
Прекршајна пријава	6.233	6.594	3.067
Кривична пријава	1.131	1.501	837

Разлика је велика између укупног броја полицијских интервенција, евидентираних случајева насиља у ЦСР, броја поднетих кривичних пријава и осуђених лица, нарочито оних који су осуђени на затворску казну.

5.4.2. Сарадња у решавању случајева насиља

Мултисекторски приступ решавању проблема насиља препоручен је у бројним међународним документима.

Према расположивим подацима, центри за социјални рад имају праксу размене података о насиљу у породици с другим организацијама. Према резултатима већ поменутог истраживања, 88 % испитаних ЦСР има праксу размене података с другим организацијама у локалној самоуправи, а 12 % не размењује податке с другима. Међутим, као што је указано, у погледу појединих података (нпр. о исходу кривичне пријаве) нема повратних информација. Брзина размене података која у великој мери утиче на квалитет сарадње и квалитет заштите жртава насиља различита је у ЦРС. Сталну размену података о насиљу у породици са другим организацијама има 34 % ЦСР. Будући да 54 % само повремено размењује податке с другима, стварна сарадња различитих актера у погледу сузбијања и спречавања насиља у породици и насиља над женама – није адекватна. ЦСР је институционално, процесно и реактивно, најупућенији на полицију, с којом највише и размењује податке. Сви ЦСР у Републици Србији (139) размењују податке с полицијом, 110 од 139 ЦСР (79 %) има сарадњу са тужилаштвом, 112 ЦСР (око 81 %) са судским органима, а са образовним установама сарадњу у размени података има 117 ЦСР или 84 %. Око 82 % ЦСР (114) има развијену сарадњу у размени података са здравственим установама, а 48 ЦСР (35 %) наводи да размењује податке са удружењима. С другим ЦСР податке о насиљу у породици размењује 96 ЦСР (69 %).

Илустрације ради, у анализи извештаја о раду центара за социјални рад наводи се да су 2008. године и 2009. године у структури случајева насиља који су пријављени центрима за социјални рад највише оних које је пријавила полиција.

Табела. Структура пријављених случајева према начину откривања насиља у породици (2008 – 2009)

Начин откривања	Број породица	
	2008.	2009.
Пријава МУП-а	1.908	1.924
Пријава члана породица	1.791	1.681
Захтев суда	517	478
Пријава установе (школа, дом здравља, вртић итд.)	360	296
Пријава другог лица ван породице	341	338
Орган старатељства по службеној дужности	258	274
Пријава удружења	30	28
Укупан број породица	5.205	5.019

Недостатак сарадње један је од битних проблема у заштити жртава насиља, на шта је у свом годишњем извештају за 2009. годину указао и Заштитник грађана, констатујући да постоје озбиљни пропусти у размени информација између надлежних органа и служ-

би у области насиља у породици, посебно између центара за социјални рад, полиције и здравствених служби. Треба истаћи и да је Заштитник грађана, од укупно 30 поступака које је у области равноправности полова покренуо по сопственој иницијативи, у 29 случајева поступак покренуо због насиља у породици, и то у тешким случајевима – када је насиље резултирало убиством партнерке, односно тешким повредама, а учинилац је извршио или покушао да изврши самоубиство. С тим циљем треба успоставити сарадњу јер је то веома важно за спречавање фемицида.

Слику о стварној (не)сарадњи између надлежних органа и установа пружа и чињеница да и поред утврђених надлежности, видови сарадње нису јасно утврђени, као ни досег појединачног и координисаног интервенисања. Уочена је пракса да се надлежности пребацују с једне на другу службу.

Према налазима из истраживања, не постоје механизми за уједначавање ставова тужилаштва и судова у погледу појединих елемената кривичног дела насиља у породици, нити је једнообразност постигнута унутар правосудних органа. Да би се постигао потребан степен уједначености треба користити одговарајуће правне инструменте за уједначавање правне праксе, као што су обавезна упутства, начелна мишљења и др.

5.4.3. Превентивне мере и мере заштите жртава и подршке жртвама насиља

Последњих година знатно је повећан број јавних кампања против насиља у породици. Те кампање водиле су организације цивилног друштва, али су се републичка и покрајинска тела за равноправност полова и други субјекти одавно укључили у организовање конференција, кампања, штампање плаката и информативних материјала и слично. Највећи број тих активности одржава се у оквиру међународне кампање „16 дана активизма против насиља над женама”. Такође, често се организују кампање и друге превентивне активности на локалном нивоу, у које се све активније укључују локална тела за равноправност полова. Те кампање се још не спроводе у свим локалним срединама, нити обухватају све циљне групе. Активности су усмерене ка подизању свести јавности бројне, али треба да постану сталне и да се изводе током читаве године да би допрле до свих грађана.

До сада није сачињен свеобухватан преглед расположивих услуга и начина остваривања права на заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља. Подаци који следе потичу из истраживања која су била усредсређена на питање примене мера заштите од насиља у породици (по Породичном закону) у правосудној пракси.

Према истраживању породичноправне заштите од насиља у породици у пракси судова у Београду (истраживањем су обухваћени списи парничних предмета формиранли поводом тужби за заштиту од насиља у породици по Породичном закону, као и списи парничних предмета формиранли поводом тужби за развод брака, у којима је, поред захтева за развод брака, истакнут и захтев за одређивање мера заштите од насиља у породици; прегледана су укупно 104 предмета општинских судова у Београду, и то 19 предмета Првог општинског суда, 20 предмета Другог општинског суда, 20 предмета

Трећег општинског суда, 21 предмет Четвртог општинског суда и 24 предмета Петог општинског суда; истраживањем је обухваћен период од друге половине 2006. године до прве половине 2008. године), анализа садржаја одлука које је суд донео показује да је у највећем броју предмета суд донео мериторну одлуку, док је у 4 % предмета одбацио тужбу, односно констатовао да се тужба сматра повученом (32 %). У 44 % предмета суд је у целости усвојио захтев за пресуду, одредивши све оне мере заштите које су тужиља, односно тужилац тражили, док је у 9 % делимично усвојио тужбени захтев и одредио само неке од тражених мера. У 6 % предмета суд је одбио тужбени захтев, а у исто толико предмета суд је, поред тражених мера, одредио и меру коју тужиља, односно тужилац нису тражили. У погледу мера заштите које је суд одредио, у испитиваном узорку најчешће одређивана мера заштите је забрана даљег узнемиравања (44 %), мање је налога за иселење туженог из заједничког стана, односно куће (18 %), док је забрана приласка одређена у 23 % случајева. Кад је реч о временском периоду на који је мера одређена, у највећем броју парница у којима је одређена мера заштите, суд се определио да мера заштите траје годину дана. Приликом одређивања мера, суд се углавном креће у границама тужбеног захтева, иако њим није везан и може одредити меру заштите од насиља у породици коју тужиља, односно тужилац нису тражили. Према подацима из анализираних предмета, поступак у парницама релативно дуго траје. Одлагање рочишта за расправу била је релативно честа појава у предметима обухваћеним истраживањем, а изузетно је висок и проценат предмета у којима је повучена тужба (40 %). Разлог за повлачење тужбе који се понекад наводи јесте обећање туженог, односно тужене да више неће вршити насиље, односно изјава тужиље, односно тужиоца да су међу странкама успостављени складни односи. У неким од анализираних предмета до повлачења тужбе дошло је после разговора који је са странкама вођен у центру за социјални рад. Срећу се и предмети у којима је садржано обавештење центра за социјални рад да „тужиља одустаје од тужбеног захтева, јер се са супругом договорила око свих битних питања”. У највећем броју случајева ЦСР изјаснили су се у прилог одређивању тражених мера заштите, сматрајући их целисходним или чак неопходним, али су дописи које су центри за социјални рад упутили суду дајући (по налогу суда), своје стручно мишљење о сврсисходности мера заштите, по својој садржини били веома различити, јер се, претежно, центар за социјални рад изјаснио само о целисходности одређивања мера, док су ретки дописи у којима је стручно мишљење о сврсисходности мере заштите било образложено (нпр. ЦСР ретко дају стручну процену ризика од понављања насиља). Утврђено је и да тужиље, односно тужиоци веома ретко користе законску могућност да траже одређивање привремених мера у парницама за заштиту од насиља у породици, али охрабрује чињеница да је у највећем броју предмета у којима је истакнут захтев за изрицање привремених мера (у 12 предмета) суд и усвојио тај захтев (у осам предмета). Треба имати у виду да се мере, по правилу, односе на начин вршења родитељског права (поверавање деце на чување и васпитавање, као и на питање издржавања деце). Важно је истаћи да је 70 % тужиља, односно тужилаца тражило помоћ надлежних органа и служби пре покретања парнице за заштиту од насиља у породици (26 % се обратило ЦСР, 18 % – здравственим установама, 8 % се обратило полицији, а 16 % је тражило помоћ удружења). За 30 %

тужиља, односно тужилаца у списима предмета нема података о томе да су се претходно обраћали надлежним органима и службама.

Према анализи извештаја о раду центара за социјални рад 2009. године (Републички завод за социјалну заштиту, Анализа извештаја о раду центара за социјални рад у Србији), у структури изречених судских мера заштите од насиља у породици доминирају забрана приближавања члану породице (307) и забрана узнемиравања (258). Укупан број мера заштите (приказан у табели) обухвата и мере изречене у ситуацијама партнерског насиља и мере заштите злостављане деце. Укупан број учинилаца према којима је изречена једна или више мера заштите од насиља у породици у 2009. години износи 151.

Табела. Број и структура судских мера заштите од насиља у породици изречених 2009. године

Врста изречене судске мере	Број мера
Забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености	307
Забрана даљег узнемиравања члана породице	258
Забрана приступа у простор око места становања или рада	151
Издавање налога за исељење из стана или куће	95
Издавање налога за усељење у породични стан или кућу	12
Укупан број изречених мера	823

Адекватнијом и доследнијом применом мера заштите смањује се потреба за смештајем у сигурне куће. Такође, у вези с мерама заштите, важно је решавати проблем изостанка услуга бесплатне правне помоћи која није доступна у свим срединама.

5.4.4. Образовање и капацитети

Стручњаци/киње који се у свом свакодневном послу баве насиљем у породици током свог формалног образовања не добијају знања о насиљу у породици нити имају обавезу да се стручно оспособљавају за рад у овој области. Проблематика насиља над женама и насиља у породици није део наставног плана и програма на универзитетима и у средњим школама, док је недовољан број запослених похађао програме додатног стручног усавршавања у области насиља над женама и насиља у породици.

У истраживању посвећеном мапирању услуга центара за социјални рад за жртве насиља у породици, од укупно 139 ЦСР обухваћених истраживањем, 49 ЦСР (35 %) навело је да је неко од запослених похађао различите врсте обука, усавршавања, односно програма обуке, или је присуствовао радионицама на тему равноправности полова или насиља у породици. Слично говоре и подаци из извештаја независних тела и цивилног друштва. Примера ради, према подацима Покрајинског омбудсмана из 2007. године, 76 % представника/ца тимова за борбу против насиља у породици на територији АП

Војводина није прошло никакву обуку, а по подацима Женског активног друштва, на основу упитника примењеног на 97 стручњака/киња из Новог Сада, запослених у ЦСР, полицији и суду, чак 65 % није похађало никакав семинар, односно обуку о насиљу у породици.

Усавршавања стручњака/иња најчешће су реализована као пројектна активност коју су финансирали страни донатори, или уз финансијску подршку државних, покрајинских или локалних органа. Не постоји преглед расположивих програма обуке, нити је икада сачињена свеобухватна анализа која би представила садржај обука и проценила њихов квалитет. Информације о насиљу у породици и другим облицима родно заснованог насиља нису укључене у програме редовног образовања од предшколског до високошколског. У неким редовним школама се у изборном предмету грађанско васпитање додатно упознаје с насиљем у породици.

Не постоје свеобухватне студије о кадровским и финансијским капацитетима државних органа и установа за борбу против ових видова насиља. У центрима за социјални рад има највише запослених са високом стручном спремом: 1.384 (54 %), а упола мањи проценат је запослених са вишом стручном спремом 673 (26 %). Укупан број стручних радника (у смислу Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центара за социјални рад („Службени гласник РС”, бр. 59/08 и 37/10) „стручни радник” означава стручњака који се бави пословима социјалног рада, управно-правним пословима и пословима планирања и развоја) у ЦСР износи 1.836 или 69 % од укупног броја запослених у свих 139 ЦСР (2.630 запослених). Према евиденцији ЦСР, 2008. године било је укупно 516.907 корисника услуга, што значи да је један стручни радник у просеку, током 2008. године радио са 281,5 корисника.

У том истраживању, 17 ЦСР (или 12 %) извештава да запослени у тој служби похађају неке специјалистичке, мастер или друге академске програме за стручно усавршавање и подизање компетенција у раду. Већина испитаних ЦСР навела је да су њиховим запосленима потребне додатне обуке из области равноправности полова, односно насиља заснованог на неједнакости полова. Потреба за додатним обукама запослених на тему родне равноправности наведена је у 113 ЦСР (81 %), а образовање о насиљу засновано на различитости полова сматра основаним 118 ЦСР (85 %). Потребу за специфичним обукама на тему насиља у породици исказало је 111 ЦСР, или 80 %.

6. СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ

Стратешке области и стратешки циљеви утврђени су у складу с међународним препорукама и анализом стања у Републици Србији, а развијају се у четири балансиране области, и то:

- 1) Превенција (Општи циљ: Успостављање система примарне, секундарне и терцијарне превенције);

- 2) Нормативни оквир (Општи циљ: Унапређивање нормативног оквира за заштиту жена од насиља);
- 3) Мултисекторска сарадња и подизање капацитета органа и специјализованих служби (Општи циљ: Унапређивање мултисекторске сарадње и подизање капацитета органа и служби);
- 4) Система мера заштите и подршке жртвама (Општи циљ: Унапређивање система мера заштите и подршке жртвама насиља).

Налази досадашњих истраживања указују на потребу да се уведу и спроводе превентивне мере за спречавање насиља, међу којима и чешћа и обухватнија реализација кампања с циљем охрабривања жртва насиља да пријављују случајеве насиља и упознавање жртва с њиховим законским правима, уз истовремено побољшање ефикасности и правовремености институционалних мера заштите жртва насиља.

Поред организовања кампања за подизање свести јавности, неопходно је осмислити и применити и друге опсежне мере превенције свих облика насиља над женама, јер истраживачки подаци указују на то да насиље има озбиљне и дугорочне последице, као што су:

- а) угрожавање менталног и физичког здравља жена – жртва насиља;
- б) висок степен посредне и непосредне виктимизације деце (деца су често присутна приликом насиља над њиховим мајкама или су и она жртве насилног оца);
- в) проузроковање последица на „наредне генерације” – истраживања су потврдила да су девојчице које су биле сведоци насилничког понашања оца према мајци чешће изложене ризику да у одраслом добу постану жртве насиља од стране партнера, док су дечаци – сведоци насиља у примарној породици склонији каснијем насиљу према партнеркама. Ради спречавања генерацијског преношења насиља, као и с циљем спречавања понављања насилничког понашања, потребно је развијати програме за рад с починиоцима и обучити запослене у надлежним органима и службама за њихову адекватну примену, уз проверу и оцену ефеката таквих програма, с обзиром на недостатак искуства у примени програма за рад с починиоцима у Републици Србији.

У складу са Закључним коментарима Комитета CEDAW (2007), као и препорукама Детаљне студије Генералног секретара УН о насиљу над женама (2006) и Статистичке комисије УН која је предложила листу привремених међународних показатеља за испитивање распрострањености насиља над женама (у УН су спроведени значајни кораци ка стварању јединствених међународних показатеља за испитивање распрострањености насиља над женама, који би се примењивали у земљама – чланицама УН; Генерална скупштина УН је у Резолуцији 61/143 о повећању напора за укидање насиља над женама затражила од Статистичке комисије УН да сачини сет привремених међународних показатеља; ти показатељи су и усвојени на 40. заседању

Статистичке комисије УН, одржаном у фебруару 2009. године), потребно је периодично спровођење истраживања о распрострањености свих облика насиља над женама да би се креирала политика за спречавање и сузбијање насиља над женама заснована на подацима. Потребно је извршити истраживање насиља у породици на национално-репрезентативном узорцима жена да би се налази могли применити на општу популацију жена у Републици Србији. Таква истраживања, као и системска решења у сфери евидентирања случајева насиља, прикупљања података о жртвама насиља и починиоцима насиља, представљају солидан основ за израду предлога измена закондавних решења која регулишу ту област.

Према подацима истраживања, недовољан проценат од укупног броја случајева насиља пријављеног надлежним органима и службама има судски епилог. Стога, потребна је ефикаснија примена закона. Такође, пошто истраживања указују на то да су жене угрожене од бивших партнера, потребно је унапредити нормативни оквир да би се омогућило усклађивање круга заштићених особа у кривичном и породичном законодавству.

У анализи примене постојећих законских прописа потребно је узети у обзир то да су истраживања показала да се одређен проценат насилних инцидената у породици дешава уз употребу оружја или оруђа.

Истраживања указују на то да жртве породичног насиља које су се обратиле за помоћ надлежним органима и службама уочавају као проблем недостатак координисаног деловања и сарадње у пружању институционалног одговора на почињено насиље, због чега жртве насиља нису задовољне пруженом услугом. Неопходно је успоставити системску институционалну сарадњу и створити основ за пружање јединствене услуге. Подизање капацитета надлежних органа и служби мора почети од успостављања додатне, специјализоване обуке запослених. При побољшању институционалне заштите и организовању обука за запослене, важно је обратити посебну пажњу на потребе Ромкиња, жена са инвалидитетом и других рањивих категорија жена и радити на успостављању поверења у систем.

Ради ефикасне заштите жртава насиља, неопходно је унапредити и даље развијати услуге ургентне и дугорочне заштите жртава насиља успостављањем кризних центара, формирањем мобилних тимова, увођењем јединственог националног броја СОС за жене и децу жртве насиља итд.

Подаци, такође, указују и на потребу за дугорочним мерама подршке жртвама насиља, као што је економско оснаживање, с обзиром на то да је један од најчешћих разлога због којих остају у насилној заједници њихова економска зависност од партнера.

Прва стратешка област: Превенција

Општи циљ:

Успостављање система примарне, секундарне и терцијарне превенције

Превенција насиља над женама представља основни приоритет у борби против насиља над женама у породици и у партнерским односима. Имајући у виду то да насиље производи озбиљне економске последице, програми превенције се морају развијати и укључивати структурно у националне системе социјалне, здравствене и правне заштите. Превенција се може развијати на три нивоа: примарном, секундарном и терцијарном. Према дефиницији Светске здравствене организације, примарна превенција подразумева све активности којима је циљ спречавање насиља, секундарна превенција подразумева реаговање и ограничавање штетних последица насиља непосредно након што се насиље догодило с циљем ограничавања последица, док терцијарна превенција подразумева дугорочнији третман, као и подршку жртвама насиља да би се спречили даљи штетни ефекти и понављање насиља.

Тако постављена три нивоа превенције одређена су брзином њиховог спровођења у односу на то да ли се мере за спречавање насиља спроводе пре него што се насиље догоди, непосредно по почињеном насиљу или на дугорочној основи. Таква подела се традиционално примењује у сектору здравствене заштите, али се сматра да секундарна и терцијарна превенција имају релевантност и у раду са особама које су претрпеле насиље, као и у раду са починиоцима, те се могу применити и у другим секторима, као што је сектор породичне и кривичне заштите. Будући да је превенција у тој области Стратегије сагледана према дефиницији Светске здравствене организације, стратешки циљеви у вези са посебном и општом превенцијом у кривичном смислу изложени су у области која је посвећена нормативном оквиру.

Посебни циљеви:

1. Створити друштво које јавно осуђује насиље као злочин, промоцијом ненасилног понашања, родне равноправности и борбом против дискриминације

Насиље над женама у породици и у партнерским односима још је на маргинама јавности и не третира се као општедруштвени проблем. Да би се обезбедио адекватан политички и друштвени амбијент у системској борби против насиља, неопходно је подизати свест јавности кроз промоцију ненасилног понашања, родне равноправности и антидискриминације. Првим посебним циљем ставља се фокус на примарну превенцију, са опредељењем за универзални тип интервенције, тј. интервенције која се

обраћа широкој циљној групи, општој популацији без обзира на индивидуални ризик изложености насиљу. Циљ је измена постојећих друштвених образаца који стварају околности и услове у којима се насиље усваја као модел понашања, што обезбеђује повољан амбијент за његову појаву – испољавање тамо где изостаје друштвена осуда.

Активности:

1.1. Подизање свести јавности

1.1.1. Подржати и финансирати јавне акције и кампање против насиља над женама у породици и других облика родно заснованог насиља, афирмисати ненасилну културу на локалном, регионалном и државном нивоу.

1.1.2. Покренути и подстаћи директно учешће професионалаца из свих релевантних јавних служби и из цивилног сектора у активностима подизања нивоа свести грађана о проблему насиља у породици и насиља над женама.

1.1.3. Штампати и дистрибуирати различите публикације: брошуре, приручнике и информаторе намењене превенцији насиља и заштити жртава насиља, на српском језику и на језицима националних мањина.

1.2. Активности усмерене ка доносиоцима одлука

1.2.1. Организовати, односно подржати организовање јавних трибина, конференција, предавања о проблему насиља над женама.

1.3. Обезбеђивање активне улоге средстава јавног информисања

1.3.1. Организовати обуку новинара и уредника на тему родне равноправности и насиља над женама.

1.3.2. Унапредити нормативни оквир за одговорно извештавање о насиљу над женама у породици и партнерским односима.

1.3.3. Подстицати средства јавног информисања да реализују тематске емисије, прилоге и сталне медијске активности ради превенције насиља, те да активно подрже акције и кампање за подизање нивоа свести јавности о распрострањености, узроцима и последицама насиља над женама у породици и у партнерским односима.

1.3.4. Размотрити могућност за јавни сервис да извештава надлежне органе о начину промовисања родне равноправности.

1.3.5. Увести специјализоване програме обуке за новинаре/ке, уреднике/це, запослене у средствима јавног информисања.

1.3.6. Подстицати редовно годишње награђивање новинара/ки и средства јавног информисања за посебан допринос у области подизања свести јавности о неприхватљивости родно заснованог насиља.

1.4. Промена стереотипа о схватању родних улога

1.4.1. Развијати програме превентивног рада са мушкарцима у циљу преиспитивања стереотипног схватања родних улога. Превентивним програмима рада са мушкарцима треба радити на уочавању улоге коју мушкарци имају у продужавању насилничких образаца понашања, уз скретање пажње на чињеницу да је насилничко понашање и прихватање насиља последица друштвених и културних клишеа, дефиниције мушкост и стереотипног схватања родних улога. Превентивним програмима рада са женама наново дефинисати улогу жене у друштву и радити на схватању о „прихватању и трпљењу” насиља, која су последица родне социјализације и културних стереотипа.

1.5. Рад са децом и младима у васпитним и образовним установама

1.5.1. Образовни рад с децом и младима, на свим нивоима образовања и васпитања, применом садржаја који се односе на спречавање насиља над женама, а које треба развијати применом различитих наставних садржаја и ваннаставних програма чији су циљеви:

- 1) промовисање ненасилног понашања и промовисање алтернатива;
- 2) спровођење специјализованих програма за младе који су били жртве насиља или који су угрожени насиљем;
- 3) спровођење програма у којима млади учествују као активисти и вршњачки едукатори.

Посебан део превентивног рада с младима посебно усредсредити на преиспитивање традиционалног схватања родних улога и промовисати равноправност полова.

1.5.2. Унапређивање и ширење садржаја сексуалног образовања применом наставних планова и програма за старије основце и средњошколце тако да обједине и програме о интимним партнерским релацијама и о родној равноправности.

1.5.3. Увођење програма о људским правима, правима деце и родној равноправности на све нивое образовно-васпитног рада, ширење таквих програма који се примењују у настави предмета грађанског васпитања, у настави предмета устав и права грађана, као и пројектним ваннаставним активностима у школама.

1.5.4. Ширење информација из усвојених протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања (информација које се односе на поступање система социјалне и здравствене заштите у случајевима насиља у образовним установама, као и специфичних информација о особама и организацијама које пружају помоћ у случајевима насиља).

1.5.5. Припрема ученика (вршњачких едукатора и медијатора) за реализацију и развој превентивних програма за младе којима се промовише култура ненасиља и у програм рада педагошког асистента у делу активности који се односи на сарадњу с локалном самоуправом и породицама деце и ученика посебно с ромским заједницама и породицама, уврстити спровођење превентивних програма у спречавању насиља над женама у породици.

1.6. Подстицање активне улоге јединица локалне самоуправе

1.6.1. Подстицати улогу локалне самоуправе и локалних тела за родну равноправност као активних промотера у борби против насиља над женама у породици и у партнерским односима.

1.6.2. Подстицати израду, промоцију и спровођење локалних акционих планова за борбу против насиља над женама.

1.6.3. Препоручити локалним самоуправама да укључе специјализоване услуге за жртве насиља у локалне системе услуга у области социјалне заштите, који се финансирају из буџета јединица локалне самоуправе.

2. Унапредити институционални одговор непосредно по почињеном насиљу са фокусом на потребе лица над којим је насиље почињено

Систем заштите жртава насиља има двоструку улогу. С једне стране мора показати спремност да се хитно реагује непосредно пошто је насиље почињено, док с друге стране мора имати капацитет дугорочног планирања и деловања на спречавању насиља и заштити жртава насиља. Други посебни циљ спада у домен секундарне превенције и представља вид посебне интервенције упућене циљној групи лица која су подложна високом ризику изложености насиљу.

Активности:

2.1. Обука за запослене у надлежним органима и службама

2.1.1. Израдити програме обуке за надлежне органе и службе, као што су Служба за управљање кадровима, Правосудна академија, Полицијско-криминалистичка академија, центри за социјални рад, установе примарног и секундарног нивоа здравствене заштите итд. Повећати ниво свести професионалаца о насиљу у породици, знања о међународним документима и стандардима и принципима рада у тој области и систематски радити на превазилажењу предрасуда, заблуда и стереотипних схватања. Обезбедити стално образовање запослених, како на основним студијама, тако и у току професионалног усавршавања, као и спровођењем акредитованих образовних програма с циљем уочавања и разумевања насиља у породици.

2.1.2. Обука за стручно усавршавање и образовање професионалаца у области васпитања и образовања и других релевантних система (социјална заштита, здравство, полиција, тужилаштво, правосуђе) акредитовањем програма и применом постојећих програма. Стручно усавршавање наставника основних и средњих школа за здравствено-васпитни рад с младима на државном и локалном нивоу.

2.2. Оснаживање жена

2.2.1. Упознавање с правима. Оснаживање жена треба да обухвати подизање свести да је насиље на родној основи недопустиво, да представља озбиљан облик кршења људских права и да постоје механизми помоћи. Подизање свести међу женама добија посебан облик пружања подршке и заштите женама које припадају угроженим категоријама, као што су жене на селу, лезбејке, Ромкиње, жене ниског образовања, жене са инвалидитетом, жене мигранти или избеглице. Правна писменост представља посебан облик помоћи у циљу обезбеђивања информација женама о законима да би се унапредило њихово знање и разумевање начина приступа правном систему ради заштите личних права.

2.2.2. Увести програме економског оснаживања жена у циљу запошљавања и samozapošljavanja.

3. Спречавање понављања насиља

Ако не постоји системско деловање против насиља над женама у породици и у партнерским односима, велики број случајева насиља се понавља. Да би се системски приступило борби против насиља, мора се све време радити на спречавању насиља а не само када се појави. Трећи посебан циљ залази у домен терцијарне превенције, а односи се на дугорочну подршку и помоћ након изложености насиљу, спровођењем програма оснаживања жртава насиља и бави се превазилажењем трауме и смањивањем дугорочних неповољних последица по жртву насиља. Мере које предвиђа тај посебни циљ упућене су с једне стране циљној групи особа које су претрпеле насиље, а с друге стране предвиђају се и мере које се односе и на починиоце насиља над женама у породици и у партнерским односима.

Активности:

3.1. Редовно спроводити истраживања насиља, његових узрока и последица

3.1.1. Организовање и спровођење истраживања о насиљу над женама у породици и у партнерским односима на репрезентативним узорцима у држави, уз поштовање етичких стандарда, с фокусом на питања функционисања система социјалне, здравствене и правне заштите, којима се обезбеђује информисаност јавности и доносилаца одлука о распрострањености и карактеристикама насиља и којима се пружа основа за утврђивање, спровођење и оцену мера за борбу против насиља над женама у породици и у партнерским односима.

3.2. Утврдити показатеље за праћење насиља

3.2.1. Припремити у надлежним органима и службама показатеље за праћење насиља.

3.3. Оснаживање жртава насиља

3.3.1. Успоставити механизме дугорочне подршке женама које су претрпеле насиље.

3.3.2. Размотрити могућност успостављања механизма финансирања програма економског оснаживања који су намењени женама.

3.4. Рад са починиоцима насиља

3.4.1. Обезбедити услове за спровођење програма рада са починиоцима у систему социјалне заштите. Ови програми рада са починиоцима не треба да буду алтернатива казнама и мерама безбедности које се изричу починиоцима за извршено дело насиља у породици и за друга кривична дела која представљају насиље над женама.

Потребно успоставити посебне програме рада са починиоцима и у првој фази их тестирати кроз пилот пројекте. Ти програми треба да буду доступни и лицима која су спремна да се превентивно и добровољно пријаве.

Претпоставке на којима треба да почивају програми рада са мушкарцима – починиоцима насиља:

- 1) Примарни циљ је обезбедити безбедност жртава насиља и то је основни принцип рада и за водитеље програма и за учеснике;
- 2) Сарадња са службама које пружају подршку женама и интервентним програмима;
- 3) Теоријски приступ треба да укључи родно разумевање тог вида насиља и искључиву одговорност починиоца дела. Такође, потребно је укључити следеће аспекте: родне теорије, дефиниције насиља и врсте злостављања, порекло насиља, теорије интервенција, односно промена;
- 4) Фокус на важне околности за употребу насиља (социо-културни, релацијски и индивидуални фактори) и аспекте личности (знање, емоције и понашање).

Ти програми треба да укључе кључне принципе и кораке у раду са починиоцима, као што су:

- 1) Потребно је преиспитати ризике по жртву насиља; жена – жртва насиља ни на који начин није обавезна да учествује у тим програмима; све време се мора имати у виду њена безбедност;
- 2) Деца која живе у породици у којој има насиља увек су непосредне или посредне жртве насиља и програми за починиоце морају укључити заштиту деце;

- 3) Приступи и ставови у непосредном раду са починиоцима базирани су на уверењу да се они могу мењати, да је коришћење насиља избор;
- 4) Испитивање ризика је један од кључних фактора доношења одлука о програмима; сарадња са женама – жртвама насиља у процени основаности те врсте третмана и процени ефеката је нужна;
- 5) Особље које спроводи те програме мора имати одговарајуће квалификације;
- 6) Мора бити осигуран квалитет програма (акредитација), начини евидентирања, документовања, праћења и процене њихових ефеката.

Носиоци активности:

Министарство рада и социјалне политике, Министарство здравља, Министарство културе, информисања и информационог друштва, Министарство просвете и науке, Министарство омладине и спорта, Министарство унутрашњих послова, Министарство правде, Министарство економије и регионалног развоја.

Сарадници:

Национална служба за запошљавање, Правосудна академија, средства јавног информисања, новинарска удружења, органи јединица локалне самоуправе, организације цивилног друштва.

Рок:

Континуирано.

Друга стратешка област: Нормативни оквир

Општи циљ:

Унапређивање нормативног оквира за заштиту жена од насиља

Унапређивање нормативног оквира за заштиту жена од насиља треба да допринесе делотворном спречавању и сузбијању насиља над женама у породици и у партнерским односима. Под унапређивањем нормативног оквира, у складу са овом стратегијом, као и закључним коментарима CEDAW Комитета Уједињених нација на први извештај Републике Србије, подразумева се:

- 1) консолидовање и уједначавање релевантних решења садржаних у одговарајућим законима, у првом реду у Кривичном законнику и Породичном закону;
- 2) измена и увођење нових решења којима се омогућава делотворно поступање и сарадња надлежних органа и служби и обезбеђује делотворна заштита жртава насиља.

Посебни циљеви:

1. Консолидовати и унапредити законодавство

Поједине одредбе закона које су релевантне за спречавање насиља над женама у породици и у партнерским односима нису међусобно усклађене, што умањује квалитет нормативног оквира. Управо имајући у виду ту чињеницу, Комитет за укидање дискриминације жена у својим Закључним коментарима о спровођењу Конвенције CEDAW у Републици Србији (2007) препоручио је да држава размотри усклађивање релевантних одредаба које се налазе у различитим законима – да би се обезбедио адекватан законодавни оквир за делотворно спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима.

Активности:

1.1. Консолидовати релевантне одредбе кривичног и породичног законодавства

1.1.1. Изменама материјалног и процесног кривичног законодавства унапредити систем кривичноправне заштите од насиља над женама у породици и у партнерским односима.

Радити на усклађивању с релевантним међународним документима и законским решењима која се односе на кривично гоњење починиоца насиља у емотивној и

сексуалној вези, дефинисати силовање и кривично гоњење силовања у браку и сексуалне радње над немоћним лицем или особом са инвалидитетом. Потребно је континуирано пратити казнену политику и одбачене кривичне пријаве чиме би се обезбедила анализа и праћење стања у овој области. Потребно је размотрити могућност и ефекте проширења мере безбедности забране приближавања и комуникације са жртвом насиља забраном прогањања и узнемиравања јер је у савременим условима могуће прогањање и узнемиравање без приближавања жртви насиља или без комуникације са њом.

1.1.2. У кривично процесном законодавству потребно је извршити одређене измене којима би се обезбедила заштита жртава насиља од секундарне виктимизиције и додатне трауматизације. С тим у вези, потребно је размотрити могућност прописивања посебних правила за саслушање посебно осетљивих оштећених и сведока и сл.; могућност забране суочавања жртава сексуалног и родно заснованог насиља са окривљеним; могућност аудио и видео сведочења жртве насиља, који би се користио у току кривичног поступка, или омогућити да жртва насиља свој исказ даје путем видео конференције; да, поред стручњака, уз жртве насиља буде и особа од поверења (сродник, пријатељ, представник организације цивилног друштва) коју она изабере, а која би пружала директну подршку жртви насиља. Потребно је радити на развоју служби за сведоке при судовима и обезбеђивању простора у којима би жртве насиља могле да сачекају суђење. Неопходно је преиспитати правила о застарелости кривичног гоњења за сексуалне деликте почињене према малолетницима; размотрити могућност да се осуђујућом пресудом у кривичном поступку у случају сексуалног, породичног и других облика насиља одлучи о надокнади штете жртви насиља да би се спречила додатна виктимизација жртве насиља; могућност да суд одреди електронски надзор повратника у одређеном периоду итд.

1.1.3. У породичном законодавству потребно је преиспитати:

- 1) рокове за одређивање привремених мера заштите од насиља у породици у случају акутног насиља када је телесни, односно психички интегритет жртве насиља угрожен у мери да доводи у питање њен живот или здравље;
- 2) активну легитимацију за покретање поступка;
- 3) могућност да сам суд покреће одређене судске поступке по службеној дужности;
- 4) увођење нових мера заштите од насиља у породици, као што су обавезно лечења од алкохолизма и других болести зависности и обавезно психолошко саветовање или третман извршиоца насиља, укључујући и меру која би била усмерена на финансијску помоћ жртви насиља.

Носиоци активности:

Министарство рада и социјалне политике, Министарство правде, Министарство унутрашњих послова, Министарство здравља, Министарство просвете и науке.

Рок:

крај 2012. године.

Трећа стратешка област: Мултисекторска сарадња и подизање капацитета органа и специјализованих служби

Општи циљ:

Унапређивање мултисекторске сарадње и
подизање капацитета органа и служби

Ради успостављања ефикасног система заштите жена жртава насиља неопходно је успоставити континуирану мултисекторску сарадњу између носилаца система заштите. То подразумева сарадњу између центара за социјални рад, полиције, тужилаштва, судова и здравствених установа, којима се морају обезбедити одговарајући услови за рад.

Потребно је укључити организације цивилног друштва у систем заштите, у складу с Законом о социјалној заштити.

Посебни циљеви:

1. Успоставити механизме координације заштите жртава насиља и укључити у координационе механизме организације цивилног друштва

Активности:

- 1.1. Усвојити *Општи протокол о посљедицама и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима*, полазећи од надлежности дефинисаних законима, и то:

- 1) полиције;
- 2) центра за социјални рад;
- 3) јавног тужилаштва;
- 4) здравствених установа;
- 5) образовних установа;
- 6) организација цивилног друштва;
- 7) судова опште и посебне надлежности.

Општи протокол треба да целовито и свеобухватно осигура то да сваки орган и свака установа поступа у складу са својим законским овлашћењима и обавезама, делотворно

и целовито да би се дугорочно и одрживо заштитила жена која је жртва партнерског насиља, односно насиља у породици и обезбедили услови за изрицање одговарајуће санкције насилнику, односно других мера које би требало да помогну променом вредносних ставова и повратком насилника друштвено прихватљивом понашању.

1.2. Израдити и донети посебне протоколе о поступању у случајевима насиља над женама за сваки ресор који има надлежности у области заштите жртава насиља и сузбијања насиља у породици

Ради остваривања ефикасне међусекторске сарадње потребно је да министарства у чијем су делокругу послови сузбијања и заштите од насиља:

- 1) посебним протоколима детаљније разраде интерне поступке унутар сваког појединог система у складу са основним принципима и циљевима Општег протокола;
- 2) у оквиру своје надлежности препоруче установама и другим организацијама да детаљније разраде сопствено поступање ради боље заштите од насиља;
- 3) подстичу системско обучавање запослених за примену протокола;
- 4) подстичу склапање споразума о сарадњи на локалном нивоу између установа и других организација чија је сарадња неопходна за ефикасно остваривање и спровођење заштите жртава насиља.

1.3. Подстицати увођење праксе континуиране координације надлежних органа и служби на нивоу локалне самоуправе за спречавање насиља над женама

1.3.1. Подржати успостављање мрежа свих надлежних органа и служби за спречавање насиља над женама и организација цивилног друштва на нивоу локалне самоуправе.

1.3.2. Подржати израду програма превентивног и репресивног деловања против насиља над женама и утврдити конкретне задатке и облике сарадње.

1.3.3. Унапређивати механизме за координацију и консултације са сектором цивилног друштва, посебно са удружењима која пружају услуге заштите женама жртвама насиља у породици и у партнерским односима. Специјализоване организације, посебно оне које добију лиценцу за пружање услуга, треба да буду део координације на нивоу локалне самоуправе. У том смислу треба организовати редовне консултативне састанке с представницама/цима удружења која пружају услуге жртвама насиља и развити јасне и јавне процедуре које регулишу сарадњу, надовезујући се на постојеће механизме, као што је Форум за дијалог са организацијама цивилног друштва.

2. Размотрити и предложити увођење јединственог софтверског система за евиденцију случајева насиља над женама с циљем обезбеђивања података о томе:

- 1) колико је пријављених инцидената насиља и којим службама (ова база би се односила на случајеве насиља пријављене надлежним службама, те сходно томе, неће пружити податке о преваленцији насиља у породици у општој популацији, до којих се може доћи периодичним истраживањима, нпр. на сваких пет година);
- 2) какве су карактеристике актера и догађаја;
- 3) какве су карактеристике поступака служби (предузете радње, мере и услуге).

Та база података треба да прати:

- 1) оперативну ефикасност службе – прикупљене информације омогућавају праћење ефикасности и делотворности предузетих интервенција/е од стране појединачних служби;
- 2) праћење и надзор поступака у вези са сваким пријављеним случајем насиља у породичном контексту, што треба да укључи могућност да се:
 - а) случај, односно жртва насиља прате од почетка до краја процеса;
 - б) координише ток информација између служби којима се обраћа, односно које поступају;
 - в) надгледа да ли запослени примењују поступке и процедуре гарантоване законом или подзаконским актима (протоколи о поступању и протоколи о међусекторској сарадњи);
- 3) начин на који се израђују политике у области превенције и заштите жена од насиља, као и начин праћења ефеката усвојених политика и мера.

Регистровање случаја насиља у породици на овај начин онемогућава „бројање више пута истих случајева”, што доприноси утврђивању тачног податка о броју пријављених случајева за утврђени период (без обзира где је пријава или идентификација направљена). Такође, евиденција омогућава добијање податка о томе којим се (све) службама лице које је изложено насиљу обраћало (у ком периоду), какав је однос између броја пријава и врсте интервенција (посебно из домена полицијско-правосудних интервенција), као и да ли је случај актуелан (и у ком аспекту) или је окончан.

Укључене службе: евиденција укључује податке који би се прикупљали и бележили у полицији, тужилашту, судовима (прекршајни, кривични, парнични), центрима за социјални рад, здравственим установама (без спецификације врсте) и специјализованим службама за подршку жртвама насиља (без спецификације врсте).

Активности:

- 1.2.1. Тестирање предлога и дискусија о решењима (најмање шест општина у Републици Србији у првој години спровођења).
- 1.2.2. Израда софтвера за електронски унос и обраду података.
- 1.2.3. Усклађивање концептуалних решења са Законом о заштити података о личности, разматрање могућности за прописивање заједничке и појединачних евиденција.
- 1.2.4. Израда упутства о току информација сагласно будућим протоколима о поступању служби и протоколу о међусекторској сарадњи.
- 1.2.5. Обука професионалаца који ће примењивати електронску евиденцију о случајевима насиља у породици.

3. Увести програме обуке о насиљу над женама у породици и у партнерским односима у планове и програме обука стручног усавршавања за директне пружаоце услуга жртвама насиља

Увођење нових програма стручног усавршавања за професионалце/ке који/е пружају услуге жртвама насиља подразумева специјализоване курсеве о насиљу над женама у породици и у партнерским односима са садржајима као што су спровођење Општег протокола о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима, спровођење посебних протокола, коришћење и унапређивање система за евиденцију случајева насиља у породици итд. Поменути програми пролазе процедуре акредитације, а полазници, односно запослени добијају знања и вештине из изабраних области, али и могућност добијања бодова који служе за лиценцирање запослених у надлежним службама.

Активности:

- 1.3.1. Иницирати развој механизма за акредитацију програма обуке и сталног стручног усавршавања из области насиља над женама у породици и у партнерским односима у свим релевантним системима.
- 1.3.2. Иницирати и финансијски подржати усавршавање стручњака у центрима за социјални рад, полицији, тужилаштву, судовима, здравственим и образовним установама, локалним самоуправама, као и у удружењима која се баве проблематиком насиља над женама. Образовање базирати на приступима и принципима садржаним у међународним документима, на научним и стручним сазнањима и искуствима, као и на обуци за конкретне поступке и процедуре (Општи протокол и посебни протоколи).
- 1.3.3. Успоставити регистре стручњака који су завршили обуке из области заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља.

Носиоци активности:

Министарство рада и социјалне политике, Министарство здравља, Министарство просвете и науке, Министарство унутрашњих послова, Министарство правде.

Сарадници:

Органи јединица локалне самоуправе, организације цивилног друштва.

Рок:

крај 2015. године.

Четврта стратешка област: Систем мера заштите и подршке жртвама

Општи циљ:

Унапређивање система мера заштите и подршке жртвама насиља

Посебни циљеви:

1. Унапредити мере заштите жртва породичног насиља

Активности:

1.1. Успоставити сарадњу и координацију служби у које обезбеђују:

- 1) свеобухватну заштиту која предвиђа усклађеност свих неопходних интервенција, мера и услуга;
- 2) специфичну заштиту која предвиђа одговарајуће мере и услуге за жртву насиља и друге чланове породице погођене насиљем;
- 3) делотворну заштиту која предвиђа интервенције, мере и услуге које заустављају актуелно и спречавају будућа дела насиља;
- 4) ефикасну заштиту која предвиђа интервенције, мере и услуге пружене у кратком року да би се спречила секундарна виктимизација и дугорочна штета за жртву насиља.

1.2. Обезбедити интерсекторски и интердисциплинарни приступ

1.2.1. Обезбедити интерсекторски и интердисциплинарни приступ тако што ће се развијати постојеће интегрисане услуге за жртве насиља и на основу добрих пракси увести нове услуге за жртве насиља.

1.2.2. Обезбедити испитивање ризика од насиља уз све активности планирања и предузимања интервенција, мера и услуга.

1.2.3. Радити на унапређивању специјализованих тимова у полицији и тужилаштву, састављених од посебно образованих и стручно оспособљених професионалаца за рад са жртвама насиља.

1.2.4. На основу добрих пракси развити мобилне тимове сачињене од особа запослених у центру за социјални рад, полицији и здравственој установи који врше хитну интервенцију на пријаву насиља.

1.2.5. Обезбедити и стварати услове да у полицијској патроли која интервенише у случајевима насиља над женама буде заступљена жена полицајац.

1.2.6. Иницирати стандардизацију рада сигурних кућа у Републици Србији у складу с проценом потребних капацитета.

1.2.7. Осигурати рад сигурних кућа у сарадњи са свим релевантним чиниоцима – умрежавање социјалних актера.

1.2.8. Одредити и организовати јединствени телефонски број за територију Републике Србије на који би се пријављивали случајеви насиља и усмеравале жртве насиља на службе помоћи у локалној самоуправи.

2. Унапредити мере подршке женама жртвама породичног насиља

Активности:

2.1.1. Унапредити мере психолошке и социјалне услуге, услуге личне помоћи за жене са инвалидитетом и друге стручне помоћи и подршке жртвама насиља док траје кривични поступак.

2.1.2. Обезбедити стандардизовану здравствену заштиту женама које су изложене насиљу у породици и у партнерским односима.

2.1.3. Утврдити, усвојити и примењивати мере афирмативне акције за подстицање запошљавања и самозапошљавања жена које су претрпеле насиље.

2.1.4. Размотрити могућност успостављања финансирања и економског оснаживања жена – жртава насиља у породици при локалним самоуправама.

2.1.5. Размотрити могућност успостављања централне базе података о услугама за жртве насиља која треба да омогући лако долажење до података о расположивим услугама на локалном и регионалном нивоу.

Носиоци активности:

Министарство рада и социјалне политике, Министарство здравља, Министарство просвете и науке, Министарство унутрашњих послова, Министарство правде.

Сарадници:

Органи јединица локалне самоуправе, организације цивилног друштва.

Рок:

крај 2015. године.

7. ЗАВРШНИ ДЕО

Ову стратегију објавити у „Службеном гласнику Републике Србије”.

05 Број: 56-2461/2011

У Београду, 1. априла 2011. године

В Л А Д А

ПРВИ ПОТПРЕДСЕДНИК ВЛАДЕ –
ЗАМЕНИК ПРЕДСЕДНИКА ВЛАДЕ

Ивица Дачић

CIP